

TEOL INFORMATION

Nr. 62 september 2020

Om et (kristent) menneskes frihed: Luthers frihedsskrift
fylder 500 år

JOHANNE STUBBE TEGLBJÆRG KRISTENSEN

Oplysning eller oplevelse. Synspunkter på Bibelen 2020
GITTE BUCH HANSEN

Skørbelighedens etik: at eksistere med lidelsens fordring
RENÉ ROSFORT

Kirken bag skærmen
CARSTEN PALLESEN

En wirt schone und dar wode in edelheite wode in hofden
Si bilge herte de hofdenre wode drey sonde in wirtken
der wirt bawnde hof in die blaw die hof in lufft wirt ghehen
die anhe wode wirt in die wirt hof in die hof hofden

Wort die ledike hofden der anden wir alle nide wirtken
Si was machend in die hofden in die hofden hofden
Wirtken wirt in die hofden wir nide wirt
Die hofden wirtken hofden in die wirt hofden der wirtken

Ein wirt hofden
Si bilge hofden
der wirt hofden
die anhe

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan (kst), lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen	3
Om et (kristent) menneskes frihed. Luthers frihedsskrift fylder 500 år af lektor, ph.d. Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen	6
Oplysning eller oplevelse. Synspunkter på <i>Bibelen 2020</i> af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen	10
Skrøbelighedens etik. At eksistere med lidelsens fordring af lektor, ph.d. René Rosfort	14
Kirken bag skærmen af lektor, dr.theol. Carsten Pallesen	18
Niels Kastfelt, lektor emeritus af professor, dr.theol. Mette Birkedal Bruun og lektor, ph.d. Karen Lauterbach	22
Det anorektiske evangelium af cand.theol. Giovanna Alesandro	26
Ind i den gamle græske kirkemusik af lektor, ph.d. Christian Troelsgård	30
Teologi og fromhed hos Jesper Rasmussen Brochmand af ph.d.-studerende og informationsspecialist, cand.theol. Jonas Kjølner-Rasmussen	34
Seks feministiske præster og deres bid i æblet af stud. theol. Rebecca Cecilie Hoffmann og stud. theol. Mathilde Roer Nielsen	38
Kroneskjul med døden af stud.theol. Robert J. Buhl	42
Privilege or Solidarity? A story of a twisted world af stud.mag. Belinda Hertlein	45
Programmer for Teologisk Forening og Kierkegaardsselskabet	48
Publikationer fra Det Teologiske Fakultet	50

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Pia Christensen på tlf. 35 32 36 08 eller på e-mail: pic@teol.ku.dk.

Meninger, der tilkendegives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan, lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen.

Redaktion: Lektor, ph.d. Christine Svinth-Værgø Pøder.

Layout og sats: Specialtrykkeriet Arco.

Tryk: Specialtrykkeriet Arco. *Oplag:* 3.000.

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forsidebillede: Udsnit af Bernt Notke: Danse Macabre. Nikolaikirken, Tallinn.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bernt_Notke_Danse_Macabre.jpg

Det Teologiske Fakultet
Karen Blixens Plads 16
2300 København S
Tlf.: 35 32 36 08
www.teol.ku.dk

Siden sidst

Af dekan (kst), lektor, dr. theol. Carsten Selch Jensen

Forårssemesteret 2020 blev et ganske usædvanligt semester her på det Det Teologiske Fakultet. Udbruddene af corona-virus nødvendiggjorde en hurtig nedlukning af det danske samfund i de første uger af marts. Det gjaldt selvfølgelig også de videregående uddannelser og herunder Det Teologiske Fakultet. I løbet af ganske få dage blev al undervisning omlagt fra den sædvanlige klasserumsundervisning til online undervisning via forskellige digitale platforme. Hverken for underviserne eller de studerende var det helt nemt sådan pludselig at blive et hundrede procent digitale i deres interaktion, men på forbløffende kort tid var undervisningen lagt i nye rammer og kunne fortsætte under de nye vilkår.

Den nye virkelighed kom til at strække sig hen over resten af semesteret og fortsatte ind i eksamensperioden, hvor alt også kom til at foregå digitalt med mundtlige zoom-eksaminer og flere skriftlige eksamensbesvarelser end sædvanlig.

Det fungerede faktisk overraskende godt takket være en imponerende indsats fra både studerende og undervisere. Men de fleste, tror jeg, gik på ferie med en stærk følelse af, at digital undervisning

ikke kan eller bør erstatte klasserumsundervisningen og den interaktion mellem underviser og studerende, som kan lade sig gøre dér. Og så blev vi nok også en hel del klogere på, hvor meget fællesskab og fysisk studiemiljø betyder for vores almene velbefindende i dagligheden.

Vi er selvfølgelig spændt på optaget af nye studerende her hen over sommeren – heller ikke det ved vi ret meget om i skrivende stund. Det tidlige optag via kvote 2 var i år særdeles positivt med en markant stigning i forhold til tidligere år. Meget vil dog formodentlig afhænge af, hvordan den gradvise genåbning af vores samfund udvikler sig hen over sommeren, og hvilke andre muligheder, der åbner sig for de kommende studerende.

Den 15. juni blev fakultetet åbnet for alle ansatte. På det tidspunkt havde vi haft en art nødåbning kørende siden begyndelsen af juni, hvor ti specialestuderende havde fået adgang til vores læsesal og bibliotek, samtidig med at nogle kernemedarbejdere også havde lov til at møde ind på fakultetet. Det hele var udregnet og fakultetsmæssigt fordelt efter nogle sindrige modeller for smittetryk og smittekæder, som virkelig fik sat skel mellem 'dem' og 'os', altså mellem dem,

som pludselig var 'inde' i helt bogstavelig forstand og så dem, der fortsat var 'ude' eller i det mindste derhjemme! Torsdag 25. juni fik så alle de øvrige studerende også lov at komme tilbage på fakultetet og har i princippet kunne benytte de fleste af vores faciliteter hen over sommeren. Nu ser vi så frem mod et nyt semester, der efter al sandsynlighed stadig vil være mærket af risikoen for en opblomstring af corona-virus, men dog også er et skridt (håber vi) på vej mod en normalisering af vores hverdag, om det så er en uvirkelig virkelighed eller "new normal".

På personaleområdet er der sket forskelligt siden sidst. Lige inden sommer måtte fakultetet således tage afsked med lektor Niels Kastfelt, der gik på pension efter 35 års ansættelse ved fakultet. Man kan i dette nummer af TEOL-information læse et portræt af Niels Kastfelt, men jeg vil gerne allerede her benytte chancen for at takke ham for hans mangeårige virke som underviser, foredragsholder og forsker ved fakultetet. Jeg håber også, at vi i mange år fremover fortsat vil kunne nyde godt af Niels' enorme faglige viden i hans nye rolle som emeritus.

Professor MSO Thomas Hoffman blev udpeget som ny afdelingsleder på Afdeling for Bibelsk Eksegese pr. 1. august, da lektor ph.d. Jesper Tang Nielsen havde søgt og fået bevilget orlov i et år. Lektor ph.d. Søren Holst har ligeledes fået bevilget orlov, dog i to år. I begge tilfælde er den ansøgte orlov grundet i arbejdsopgaver uden for fakultetet.

I studieadministrationen er der ligeledes sket ændringer, idet Jacob Jordt-Petersen stoppede i sit barselsvikariat den 30. juni. Astrid Hallberg Skou kom derimod tilbage fra barsel den 24. juni og

den 1. september 2020 starter Christine Pedersen som HK-elev i Uddannelsesservice. Tak til Jacob for arbejdet i studieadministrationen og velkommen (tilbage) til Astrid og Christine.

Også på dekansiden har der været forandringer, idet professor dr.theol. Kirsten Busch Nielsen pr. 1. juni blev konstitueret dekan på Det Humanistiske Fakultet. I samme forbindelse blev undertegnede konstitueret som dekan her ved fakultetet for en etårig periode.

Siden sidst har flere ansatte ved fakultetet både vundet priser og fået tildelt eksterne forskningsmidler. I marts måned modtog Frederik Poulsen, adjunkt ved her ved fakultetet, således Nils Klimprisen, for sin fremragende forskning i Det Gamle Testamente. Ph.d.-studerende Bastian Felter Vaucanson modtog kort tid derefter et af de eftertragtede EliteForsk rejsestipendier til sin forskning i privatliv ved Solkongens hof. Der skal lyde et stort tillykke til dem begge.

På forskningssiden modtog professor Jesper Høgenhaven og lektor Christine Jeanneret hver en bevilling fra Danmarks Frie Forskningsfond på henholdsvis 6,2 og 3,3 millioner kroner. De skal henholdsvis forske i apokalyptikkens rødder i den antikke jødedom og undersøge, om og hvordan man kan rekonstruere lyde fra fortiden. Centerleder, lektor Amanda Hammar modtog 11,75 millioner fra Danida til projektet *Certifications of Citizenship in Africa* i et samarbejde med Institute for African Studies, University of Ghana Legon og Department of International Development, Makerere University, Uganda. PhD-studerende Emil Saggau fik ligeledes en bevilling fra DFF til et toårigt postdoc-forløb ved Lunds

Universitet. Endelig modtog professor i kirkehistorie og leder af Centre for Privacy Studies Mette Birkedal Bruun en bevilling fra Carlsbergfondet på 6,1 million kroner til det tværfaglige forskningsprojekt *Stay Home*, der undersøger, hvilken rolle hjemmet har spillet under corona-krisen. Fakultetet ønsker alle modtagerne tillykke med bevillingerne og ser frem til, at projekterne bliver nærmere præsenteret her i bladet.

Foranlediget af corona-nedlukningen udskrev fagrådet og fakultetets en essaykonkurrence blandt de studerende om, hvordan de oplevede et forår, hvor en *uvirkelig virkelighed* satte nye og anderledes rammer for vores liv. Udtrykket er ikke mit eget, men netop hentet fra et af de mange spændende essay fra konkurrencen. Vinderen blev Robert J. Buhl med essayet *Kroneskjul med døden*, og en flot andenplads gik til Belinda Hertlein med essayet *Privilege or Solidarity*. Vi bringer begge essays i dette nummer af TEOL-information som en markering af de meget anderledes rammer for studierne, som forårets nedlukning kom til at betyde for fakultetets studerende.

Derudover kommer man vidt omkring i dette nummer med en artikel af afdelingsleder, lektor Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen om Luthers 500 år gamle frihedsskrift, *Om et (kristent) menneskes frihed*. Lektor Gitte Buch-Hansen reflekterer over kampen om sproget og

historien med baggrund i den seneste komplette oversættelse af Bibelen i artiklen *Oplysning eller oplevelse. Synspunkter på Bibelen 2020*. Lektor René Rosfort reflekterer over *Skrøbelighedens etik: at eksistere med lidelsens fordring*, og lektor Carsten Pallesen skriver i artiklen *Kirken bag skærmen* om relationen mellem nærvær, fravær og kommunikation i den kristne tradition. Lektor Christian Troelsgård tager os med *Ind i den gamle græske kirkemusik*, hvorimod cand.theol. Giovanna Alesandro præsenterer os for en kønsteoretisk-eksegetisk læsning af Johannesevangeliet i artiklen *Det anorektiske evangelium*. I artiklen *Teologi og fromhed hos Jesper Rasmussen Brochmand* præsenterer ph.d.-studerende og informationsspecialist, cand. theol. Jonas Kjøller-Rasmussen os for en af de betydeligste danske teologer i 1600-tallet og foreslår samtidig en mere nuanceret tilgang til perioden og dens tænkere. Bladet afspejler i dette nummer også fakultetets dygtige studerende med både vinderessays og et bidrag fra stud.theol. Rebecca Cecilie Hoffmann og stud.theol. Mathilde Roer Nielsen, som har læst erindrings- og debatbogen *Bid i æblet. Feministiske præster 1968 + 50* og i artiklen *Seks feministiske præster og deres bid i æblet* reflekterer over miljøet på Det Teologiske Fakultet og dets forandringer over tid.

Velkommen til et nyt akademisk år.

Om et (kristent) menneskes frihed. Luthers frihedsskrift fylder 500 år

Af lektor, ph.d. Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen

Det er i dette efterår 500 år siden, at Luther skrev “Om et kristent menneskes frihed” (*Om et kristent menneskes frihed*, Credo 1981). Skriftet blev et af Luthers vigtigste opbyggelige skrifter og fik umådelig stor indflydelse på luthersk selvforståelse og på eftertidens teologiske diskussioner om tro og frihed. Samtidigt gav skriftet også udtryk for et menneskesyn, hvis relevans rækker langt ud over de akademiske studier af Luther, af luthersk teologi og af teologi i det hele taget. Skriftet udfolder ganske vist det kristne budskab om frihed, men det forudsætter, at denne frihed er for alle og henvender sig således i princippet til alle. Det provokerer stadig vores selvforståelse, indebærer en dyb, men konstruktiv kritik af vores samfund, og det stiller store krav til organisationen af de lutherske kirker.

“En kristen er en fri herre over alle ting og ikke underordnet nogen”

Luthers frihedsskrift er nemt at læse og helt intuitivt forståeligt. Luther begynder med de to umiddelbart modsatte udsagn: “En kristen er en fri herre over alle ting og ikke underordnet nogen. En kristen er en ufri tjener i alle ting og underordnet enhver”, og han viser, at de udsagn kun

er modsætninger under særlige betingelser, nemlig hvis man abstraherer fra den kristnes forhold til Kristus. Under betingelse af dette forhold er de to udsagn tværtimod to sider af samme sag og denne sag er frihed.

Luther udfolder sætningerne ved i første omgang at gribe fat i sin samtids distinktion mellem sjæl og legeme, idet han hævder, at det indre ikke kan blive frit ved hjælp af det ydre (69). Vi kan være nok så gode og tilsyneladende frie i det ydre og f.eks. leve sundt, spise rigtigt, faste, klæde os godt, opsøge hellige steder som f.eks. kirker, bede, valfarte og i det hele taget have gode handlemåder og gøre gode gerninger, men lige lidt hjælper det i forhold til friheden, fordi denne også angår det indre. Som Luther siger, så kan onde, skinhellige og hyklere også gøre alt dette: “Og af den slags ting kommer der heller ikke andet end skinhellige folk” (70). Det, der hjælper sjælen, er af anden art. Det er evangeliet, Guds ord om Kristus, for i dette ord har sjælen alt, hvad den har behov for af “mad, glæde, fred, lys, indsigt, retfærdighed, sandhed, visdom, frihed og alt godt i rigt mål” (71). Evangeliet er forkyndelse af Kristus og samtidig også Kristi eget bud-

skab. I dette taler Gud ifølge Luther til os og stiller Kristus over for os, som vi skal overgive os til med fast tillid. Luther understreger således, idet han henviser til Paulus' Romerbrev, at kun det, som man af hjertet tror, gør en retfærdig og from. Lovens bud har i forhold til friheden ingen anden funktion end at frembringe fortvivlelse og lære afmagt og angst. Luther vender dermed sin samtids trosforståelse på hovedet. Det var nemlig en udbredt tanke, at tro på Kristus betyder intellektuel accept af den tanke, at han har forsonet os med Gud og vi derfor bør tro på ham. Dette modsiger Luther. Det er snarere omvendt. Idet vi stoler på Kristus, så erfarer vi, at han har opfyldt budene for os og forsonet verden med Gud. Det kan vi så forsøge at tilegne os intellektuelt efterfølgende.

“Tror du det, så har du det”

Ifølge den tyske teolog Wolfhart Pannenberg er det Luthers udførlige udfoldelse af dette befriende forhold til Kristus, og det vil sige selve hans forståelse af, hvad tro er, der gør dette skrift så enestående (Pannenberg, *Freedom and the Lutheran Reformation*, 1981). Hvad troen, forstået som et tillidsforhold til Kristus, angår, er den en form for lykkelig personlig udveksling. Luther siger, at buddene ved at vække fortvivlelse lærer mennesket at søge hjælp andet sted end i sig selv for “således ved en anden opfylde det bud, det ikke af sig selv formår at opfylde” (73). I fortvivlelsens situation er troen nærmest som et syn. “Se da, tro på Kristus” (74). Så Luther kan sige “Tror du det, så har du det. Tror du det ikke, så har du det ikke” (74). I troen bliver sjælen “forenet med Ordet så helt og fuldt, at alle ordets

egenskaber også bliver sjælens egen” (74). Luther beskriver foreningen som en enestående udveksling med mange forskellige billeder: “Som Ordet er, således bliver også sjælen ved det, ligesom jernet bliver rødglødende ved ild ved foreningen med ilden” (75); “Troen forener også sjælen med Kristus som en brud med sin brudgom” så “Kristus og sjælen bliver ét legeme” og “alle ting fælles eje” (76). I dag ville de fleste formentlig bruge endnu mere jordnære ord om foreningen af to elskende, men det ændrer ikke ved sagen. Kristus gør den troendes synd til sin egen og handler, som havde han selv begået den. Synderen opluges og drukner i ham “for vielsesringens skyld”, som er troen (76). Kristus deler således, siger Luther, sin førstefødselsret med alle kristne, så alle bliver konger og præster med ham (79). Vi er alle præster, mens kun enkelte skal forvalte. Desværre, siger han, er præsternes forvalterstilling blevet et magtinstrument: “I stedet har vi fået en mængde menneskelige bud og gerninger og er fuldstændigt blevet trælle under de mest uduelige folk på jorden” (81): Der er kun én eneste ret måde at prædike på, og det er at prædike Kristus, så troen vokser frem.

“Her må man ikke gå arbejdsledig”

Som fri behøver mennesket intet at gøre, men da mennesket også har et ydre, kan det ikke komme uden om at beherske sit legeme og omgås andre folk: “Her kommer nu gerningerne ind. Her må man ikke gå arbejdsledig” (83). Som Luther siger så nøgternt om andre mennesker, at det er svært at lade være at trække på smilebåndet, “man må jo tale med dem

og have med dem at gøre” (89). Fra fødsel vil mennesket ifølge Luther helst gøre, hvad det har lyst til, og det kan troen ikke tåle, for den vil jo holde sig til Kristus. Egenkærlighed og næstekærlighed erfares umiddelbart som modsatte. Men troen arbejder derimod frivilligt ligesom Adam i paradiset. Han arbejdede ikke for at blive from, for det var han allerede, men gjorde det i frihed (85). Som kristne, siger Luther, er vi født på ny og vores situation som Adams. Vi kan plante, dyrke og bevare: “Gode, fromme gerninger gør aldrig nogensinde en mand god og from, men en god og from mand gør gode fromme gerninger” (86). Som kristen, skriver Luther, vil jeg være det mod min næste, som Kristus er blevet for mig (91). Vi kan altså også udveksle med hinanden: “Se på denne måde skal Guds gaver strømme fra den ene til anden og være fælles. En hver skal tage sig af sin næste, som gjaldt det ham selv.” (94) Et kristent menneske lever, skriver Luther, ikke i sig selv, men i Kristus og i sin næste. I Kristus ved troen og i næsten ved kærligheden.

Den enkeltes samvittighed og pluralismens konflikter

Luther viser, ifølge Pannenberg, en enestående indsigt i troens ekstatiske karakter og dermed i det forhold, at vi som personer forandres i tilliden til hinanden. Det forstod, hævder Pannenberg, Luther bedre end de fleste. Melanchton, hævder han, forstod det f.eks. ikke. Han knyttede tilliden til løftet – hvilket jo vil sige at abstrahere den fra det konkrete forhold til Kristus – og tænkte på den måde i forlængelse af den middelalderlige trosforståelse. Calvin placerer Pannenberg

mellem Luther og Melanchton, så heller ikke Calvin forstod betydningen af Luthers indsigt, nemlig at det er tilliden i et forhold, som bestemmer de personer, som indgår i det.

Forudsætningen for denne indsigt, at vi ikke er født frie, skal, understreger Pannenberg, også frem. Vi fødes – og vi er her ikke de kristne, men altså alle mennesker – ikke som frie, men som konflikt-drevne, splittede væsner, der er bestemt til at blive frie. For Pannenberg er Luther derfor ikke kun trostænker og frihedsformidler, men også en af de vigtigste kritikere af den indbildning, at vi fra fødsel allerede skulle besidde frihed og af den opfattelse, at ægte frihed skulle kunne reduceres til valgfrihed. Denne form for frihed kalder Pannenberg liberalistisk, og han betragter den som en perversion af den kristne frihedstænke, der fører til meningsløshed og mangel på formål i det enkelte menneskes liv. Omvendt kan friheden ikke realiseres uden en eller anden form for konstitutionel beskyttelse af den enkeltes formale frihed. Opmærksomheden på, at frihedens problematik er et spørgsmål om tilliden i forholdet mellem den enkelte, den anden og de mange, tilskriver Pannenberg Luther. Den kan, mener han, kun behandles ansvarligt under hensyn til den religiøse side af den. Alt andet vil være en reduktion. Hvis frihed er et offentligt anliggende, så er religion, kristent forstået, det også. Dette er en af grundene til, at Pannenberg, hvis samlede værk kan læses som en refleksion af Luthers frihedstænkning, har kæmpet så indædt mod den moderne privatisering af religionen. Det er fra et kristent perspektiv kun i tillid, at frihed findes. Den findes kun som et forhold til

Kristus og i forhold til andre mennesker. Den fælles dimension af det personlige forhold til Kristus kan ikke reduceres væk. Den har en indre kristen side, nemlig kirken – som Kristi krop – og en ydre side, nemlig den ikke kristne offentlighed, som vi måske kan kalde denne krops åbne sår. Forkyndelsen retter sig på forskellig måde mod begge dimensioner (Pannenberg, *Systematische Theologi Band 3* Vandenhoeck & Ruprecht 1993). Kun i Kristus er identitet og pluralisme ikke (kun) modsætninger.

Dette stiller også krav til organisationen af de lutherske kirker. På den ene side, kan de ikke indrette sig på måder, som krænker den enkeltes samvittighed og dømmekraft. Med det almene præstedømme følger derfor også kritisk tænkning, sammenstød og konflikter, som truer enheden. For at det ikke skal gå ud over forkyndelsen, er det derfor ifølge Pannenberg afgørende med en eller an-

den form for embede, der kan integrere og koordinere. Det er en praktisk forudsætning for den individuelle frihed og kritiske indstilling. Lever f.eks. lutherske biskopper ikke op til deres ansvar som tilsynsmyndighed, så bringer det ikke større frihed, men undergraver den kun: “Kristus er ikke kommet for at have noget andet embede end at forkynde Guds ord. Også alle apostle, biskopper, præster og hele gejstligheden er kaldet og indsat alene for Ordets skyld, skønt det nu til dags desværre går helt anderledes til” (71). Frie bliver vi kun i forholdet til Kristus, gennem ordet, der nok kan høres, men er så sikkert og vist, at det snarere er rigtigt at sige, at det ses og føles. Således ser og mærker vi i troen Kristus i vores medmennesker. Ligesom vi i troen bliver os selv, så bliver i troen vores medmennesker til vores næste og vores gerninger til kærlighed.

Frihed – under overvågning

Teologisk konference, der stiller skarpt på spændingen mellem overvågning og frihed

Tid: Torsdag den 10. september til fredag den 11. september 2020

Sted: Karen Blixens Plads 16, 2300 København S

Arr.: Center for Kirkeforskning, Det Teologiske Fakultet, KU, i samarbejde med Fyens Stift, Helsingør Stift, Københavns Stift og Roskilde Stift

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

Oplysning eller oplevelse. Synspunkter på *Bibelen 2020*

Af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen

Strategi og skopus i *Bibelen 2020*

Midt i en corona-tid udkom *Bibelen 2020*. Eftersom en ny bibeloversættelse altid forstyrrer traditionerne og synliggør teologiske valg, er boglanceringen ikke gået stille for sig – og det på trods af, at Danmark i de måneder, som fulgte, var lukket ned og stort set kun eksisterede i en digital version.

Bibelen 2020 er en revideret udgave af Bibelselskabets tidligere udgivelser på nudansk: *Den Nye Aftale* (Det Nye Testamente, 2007) og en række bøger fra Det Gamle Testamente: *Begyndelsen – Tænkeren* (1 Mosebog og Prædikerens Bog, 2014) og *Frihedskampen – Verdens Undergang – Undertrykkernes By* (Dommerbogen, Daniels Bog og Jonas' Bog, 2016), *Tak* (Salmernes Bog, 2017), *Det er din egen skyld* (Jobs Bog, 2017) og *Sange til kærligheden* (Højsangen, 2019). Dertil kommer en ikke tidligere udgivet ny-oversættelse af resten af Det Gamle Testamente. Der er tale om forskningsbaserede oversættelser, som en række ansatte med tilknytning til Afdeling for Bibelsk Eksegese, ganske vist som enkeltpersoner, har været involveret i. Oversættelsen er dog ikke forskernes værk alene. Dels har en række forfattere

og sproglige konsulenter været involveret, dels har feedback fra en stor gruppe af frivillige læsegrupper fra biblioteker, 8.-klasser og konfirmander haft indflydelse på den endelige ordlyd af *Bibelen 2020*.

På hjemmesiden forklarer Bibelselskabet forskellen mellem den nye bibel og Folkekirken autoriserede bibel fra 1992: *Bibelen 2020* er ikke på samme måde "forpligtet på den kirkelige sprogbrug og salmetradition. I stedet forsøger *Bibelen 2020* at gengive meningen i de hebraiske grundtekster ved hjælp af ord og udtryksmåder, der er alment forståelige på målsproget, nudansk." Som det hedder i Schleiermachers berømte essay „Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens“ (1813) har det været oversætterens opgave, at „er läßt den Leser möglichst in Ruhe und bewegt den Schriftsteller ihm entgegen!“ Konkret er ideallæserne for projektet blevet defineret som den 16-årige Patrick fra Herlev og en 48-årige sygeplejerske fra Odense, som eksplicit *ikke* har et kirkeligt tilhørsforhold, der rækker ud over familiebegivenheder og julegudstjenesten. Oversættelsens *skopus* er derfor negativt bestemt, men det vender vi tilbage til.

Kampen om sproget – og historien

Debatten, som udgivelsen udløste, har primært drejet sig om måden, hvorpå centrale begreber er blevet aktualiseret. Der, hvor diskussionen for alvor bliver interessant, er, når der kastes lys over de særlige udfordringer, som en målsprogsorienteret oversættelse af kanonisk litteratur står overfor.

Således har brugen af fokus- eller læsegrupper bl.a. ført til, at de engle, som traditionelt har involveret sig med patriarkerne i Første Mosebog, men som i *Begyndelsen* måtte vige pladsen for Guds ‘udsendinge’ og ‘sendebude’, nu er dukket op igen i *Bibelen 2020*. Forskernes oprindelige valg var motiveret af grundbetydningen af den hebraiske term תַּשְׁלִיחַ. Desuden blev det påpeget, at den forestilling om engle som lysende, bevingede væsner med basunkinder og trutmunde, som nutiden har tilegnet sig fra de uendelige sale med religiøs kunst, der er at finde på alverdens museer, ikke er dækkende for de engle, vi møder i Bibelen. Ofte er det således en del af plottet, at englene kommer til syne i en form, hvor de lader sig forveksle med almindelige mænd. Her synes læserne at stå som garant for den tradition, det ellers lå i forskernes opdrag at komme uden om, hvilket heller ikke er gået ubemærket hen.

Omvendt har introduktionen af ‘slaven’ i *Den Nye Aftale* som oversættelse af den græske term δούλος udløst applaus blandt de skandinaviske eksegeter, der har fokus på den rolle, det antikke slaveri spiller i de nytestamentlige tekster som social realitet og som metafor. Således har officeren i Kapernaum (Luk 7,1-10) ikke længere en syg tjener, men en syg

slave. Måske kan man også her tale om, at sproget blot er blevet ajourført. Mens den personlige tjener hører fortiden til, møder de, som har pengepungen i orden i dag tjeneren på fine restauranter. Til gengæld er der kommet spot på *trafficking* og sexslaveri. Men igen er det ikke så enkelt. Der er meget langt fra nutidens kriminalisering af menneskehandlen til antikkens accept af, at et mennesket kunne miste – eller give afkald på – sin frihed. Men en slave var ikke bare en slave. Kategorien omfattede også de embedsmænd, som stod i et særligt loyalitetsforhold til herskeren. En sådan slave møder vi i Apostlenes Gerninger i den hofmand, som forvaltede dronningen af Etiopiens midler. Den mest oplagte oversættelse her ville være *tjenestemand*. Men med mindre Patrick ønsker at søge ind hos politiet, vil han nok ikke kende til de begrænsninger i friheden, som denne ansættelseskategori er underkastet. *Der garstige breite Graben* forbliver mellem de to verdener og forlanger tidshistorisk indsigt.

Den voldsomste reaktion på *Bibelen 2020* er blevet udløst af oversættelsen af ‘Israel’ i den nytestamentlige del med ‘det jødiske folk’ – fx i Gal 6,16, som i DO-92 ender med et fredsønske for “Guds Israel”. I *Bibelen 2020* er dette blevet til et ønske om, at Gud vil give alle, der tilslutter sig Paulus’ tanker, “den fred og omsorg, som han giver sit folk”. Eftersom der er tale om oversættelsesstrategi, som *Bibelen 2020* har arvet fra 2007-versionen af *Den Nye Aftale*, var det nok forventeligt, at den reaktion, som oversættelsen vakte allerede i 2007, ville blusse op igen. Organisationen *Ordet og Israel* gik da også ud med en skarp kritik af oversættelsen, hvor det antisemitiske

kort igen blev trukket. Men i 2020 stod de sociale medier klar til at lade kritikken gå viralt, hvilket førte til, at Danmarks og Bibelselskabets internationale renommé måtte stabiliseres på højeste diplomatiske plan. I medierne har Bibelselskabet forsvaret oversættelsen med, at man ville sikre, at den moderne læser hørte, hvad en læser, som var samtidig med forfatteren, ville have forstået. Med få undtagelser, som der i øvrigt vil blive rettet op på i kommende oplag, tales der ifølge oversætterne her hverken om nationalstaten eller landet Israel, men om det folk, der nedstammer fra patriarken Jakob, altså det jødiske folk. Efter kampen med Herrens engel skiftes Jakobs navn således ud med 'Israel' som tegn på hans sejr (jf. 1 Mos 32,29). I *Bibelen 2020* er den note, der i DO-92 redegjorde for det hebraiske ordspil mellem navnet Israel og udtrykket: at *kæmpe med gud*, blevet integreret i brødteksten som en regibemærkning: "Manden kaldte ham Israel, fordi det betyder 'Gud kæmper'". *Bibelen 2020* har da heller ikke provokeret det jødiske samfund i Danmark. Men selve valget af at ville bryde forbindelsen mellem den historiske tekst og aktuelle politisk-geografiske forhold bliver, uanset oversætternes intentioner, et indspil i et spændingsfelt, heftigt som Vestbreden, hvor der ikke findes en neutral zone mellem fronterne. Sagen viser, at Bibelen pga. sin særlige status ikke kan reduceres til blot og bar eksistentiel *litteratur*. Selv når læserne, som i tilfældet med *Ordet og Israel*, forstår deres læsning som religiøs, forbliver Bibelen en bog med politiske effekter.

Semantisk og liturgisk mening

Mens *Bibelen 2020* i alt overvejende grad har fået fine anmeldelser fra litterater og andre folk kloge på sprog, har den været udsat for hård kritik af nogle af de præster, som medierne har bedt udtale sig. Hvor den første gruppe fremhæver, at teksternes plot og eksistentielle tanke nu står herligt befriet for teologisk uldmund, efterlyser den anden den sans for stil, stemning og poesi, som kan understøtte atmosfæren i kirkerummet. For at belyse de forskellige opfattelser af *Bibelen 2020*s kvaliteter, vil jeg trække et eksempel frem fra forårets nytestamentlige valgfag i den deuteropaulinske litteratur. Baggrunden for kurset var bl.a. Frederik Poulsens undersøgelse af Bibelen i gudstjenesten fra 2015, der som udgangspunkt skulle tjene som en statusopgørelse over de i 1992 indførte GT-læsninger, men som i stedet kom til at afsløre, at epistel-læsningerne frister en kummerlig skæbne i dagens gudstjenester: De bliver valgt fra til fordel for den gammeltestamentlige læsning.

I anledning af lanceringen af *Bibelen 2020* har vi på kurset, parallelt med gennemgangen af den græske tekst, kigget på oversættelserne i DO-92 og i Bibelen 2020 af de passager fra Kolossenser- og Efeserbrevet, som indgår i kirkeårets tekstrækker. I lovprisningen af Guds frelsesplan i Ef 1,3-14 finder vi Bibelens længste sætning, som tilmed er ekstremt hypotaktisk opbygget. Til gengæld er teksten struktureret af genkommende ord og passager – ἐν ᾧ (Ef 1,7.1.13) og εἰς ἔπαινον τῆς δόξης αὐτοῦ (Ef 1,6.12.14) – som giver den en klar rytme. Der er så-

ledes tale om noget af det tætteste, vi i Bibelen kommer på en egentlig liturgisk tekst. Vi bad derfor cand.mag. Mette Christiansen, som er fakultetets underviser i græsk, om at læse teksten op på sit bedste *koinē*. Her blev det tydeligt, hvordan rytmen styrede åndedrættet gennem den lange sætning og dermed understøttede lovprisningen som performativ handling. Den autoriserede oversættelse fra 92 har forsøgt at indfange denne rytme gennem at fastholde gentagelserne: *i ham – til lov og pris for hans herlighed*, også selv om der sættes nogle punktummer undervejs (hvad Nestle-Aland 28 med traditionen i ryggen i øvrigt også gør). Men i *Bibelen 2020* er rytme og gentagelser forsvundet. Til gengæld kommunikerer indholdet klart ved hjælp af varierede og overskuelige sætninger. Dertil kommer, at *Bibelen 2020* forholder sig distanceret til passage performativitet. Her er ikke længere tale om, at læseren lægges lovprisningens ord i munden; i stedet bliver han eller hun informeret om lovprisningens *indhold*.

Vi står her over for to forskellige måder at konstruere mening på. Således er der knyttet én form for mening til forståelsen, og det er her, *Bibelen 2020* har noget at tilbyde. Men der findes også en anden form for mening, som er forbundet med den liturgisk-rituelle praksis. Den liturgisk kompetente person, som behersker – eller måske skulle man sige: underkaster sig – ritualets form, kan, når

ordene forsvinder og bliver til lyd, rytme og åndedræt, erfare en form for transcendens eller gudsnærvær. *Bibelen 2020*s definerede medium er netop det dagligsprog, som understøtter forståelsen, men altså på bekostning af oplevelsen. Ritualforskere som Jeffrey Staal (1979), Catherine Bell (1992) og Talal Assad (1993) kunne her være bragt ind for at forklare disse forskellige tilgange til sproget. Det korte af det lange: Når nogle præster har givet udtryk for deres skepticisme over for *Bibelen 2020*, har de – i et ritualteoretisk perspektiv – noget at have den i. Men *Bibelen 2020* er jo netop ikke autoriseret til brug i kirkerummet.

Måske er vi her inde ved en dyb kerne i reaktionerne på oversættelsen. *Bibelen 2020* synes således at have aktiveret et gammelt skisma mellem den mere personlige, oplevelsesorienterede kristendom og den grundtvigianske, men altså her i nye klæder: *Bibelen 2020* hører til i folkeoplysningens rum, ikke i det liturgiske.

I forbindelse med lanceringen af *Bibelen 2020* havde Afdeling for Bibelsk Eksegese planlagt et heldagsseminar, der med gæster fra ind- og udland skulle kaste lys over de i dette bidrag rejste problemstillinger. Det blev – som så mange andre af corona-tidens arrangementer – udsat. Hold derfor øje med fakultetets kalender. Vi kommer igen.

Skrøbelighedens etik. At eksistere med lidelsens fordring

Af lektor, ph.d. René Rosfort

Et studie i lidelse

Mange mennesker har det ikke godt. Lidelse er vanskeligt, hvis ikke umuligt at definere, eftersom vi alle lider på forskellige måder og i forskellige grader. Vi kender dog alle til det at lide, og et menneske kommer ikke igennem et liv uden at blive konfronteret med lidelse. Lidelse er derfor en uundgåelig del af det at eksistere som et menneske, men denne bevidsthed om, at det er normalt at lide, gør ikke den enkeltes lidelse lettere. Selv om lidelse er uundgåelig, er lidelse stadig et problem. De fleste af os ønsker ikke at lide, og når vi lider, gør lidelsen det svært at tænke på andet end lidelsen. Vi vil ud af lidelsen og tilbage eller frem til et liv uden lidelse. Alligevel synes lidelse ikke at være ubetinget negativt. Det er en udbredt tanke i vesterlandsk kulturhistorie, at vi kan vokse, styrkes og måske endda finde os selv – vores egentlige selv – gennem de prøvelser, som lidelsen udsætter os for. Lidelsen rummer med andre ord eksistentielle muligheder, og teologer, filosoffer og læger har da også igennem tiderne forsøgt at vise os, hvordan vi kan udnytte disse muligheder og hvilke etiske fordringer, der kommer med disse muligheder. Det betyder, at lidelsen ikke blot

er en uundgåelig del af livet og et problem. Den er også en eksistentiel og etisk opgave. Lidelse har været en grundlæggende del af teologisk arbejde i årtusinder, og teologien tilbyder derfor unikke filologiske, historiske og systematiske ressourcer til at undersøge lidelse som grundvilkår, problem og opgave. Der er brug for disse teologiske ressourcer i en aktuell samfundsmæssig kontekst, hvor lidelse viser sig for den velstående og velernærede verdensborger i form af akutte epi- og pandemiske sundhedsmæssige udfordringer (somatiske såvel som psykiske) og for resten af verdens befolkning i form af fattigdom, sult og død.

Jeg har i de sidste 15 år arbejdet med filosofiske, teologiske og psykiatriske aspekter af lidelse her på Det Teologiske Fakultet, først som ph.d.-studerende (2005-2008), siden som postdoc (2008-2015), i et tidsbegrænset lektorat (2015-2020) og fra 1. februar i år som fastansat lektor. Jeg har siden 2012 været ansat på Søren Kierkegaard Forskningscenteret (SKC) ved Afdeling for Systematisk Teologi, og mit lektorat er også knyttet til dette center. Søren Kierkegaard og SKC var i sin tid afgørende for mit valg af teologistudiet, og jeg føler mig heldig

og overmåde privilegeret over at kunne fortsætte mit arbejde med Kierkegaard på SKC. Jeg vil bruge min fastansættelse til at fortsætte mit tværfaglige arbejde med lidelse, og nedenfor vil jeg forsøge at beskrive det projekt om skrøbelighedens etik, som jeg arbejder på for tiden, og som jeg håber at få en større forskningsbevilling til. Men før jeg beskriver projektet, vil jeg først kort beskrive de tre tænkere, som udgør den teoretiske kerne i mit arbejde.

Forholdet mellem etik og subjektivitet hos Kant, Kierkegaard og Ricœur

Udover Kierkegaard er den teoretiske kerne i min forskning til stadighed formet af Immanuel Kant og Paul Ricœur. De tre tænkere repræsenterer hver især en skelsættende periode i vesterlandsk tænkning. Kant er afgørende stemme i oplysningstidens krav om selvbestemmelse, Kierkegaards eksistenstænkning er afgørende for modernitetens opgør med kulturelle, religiøse og intellektuelle traditioner, og Ricœurs værk er en lang refleksion over det tyvende århundredes udfordringer til den menneskelige identitet. Forholdet mellem etik og subjektivitet er omdrejningspunkt for alle tre forfatterskaber, og netop dette forhold har spillet en central rolle i min forskning siden begyndelsen af mine ph.d.-studier. Jeg forventer at fortsætte mit studie af de tre forfatterskaber i en videre afklaring af forholdet mellem etik og subjektivitet med udgangspunkt i lidelse som grundvilkår, problem og opgave. Kants arbejde med videnskabernes muligheder og grænser vil danne grundlaget for undersøgelser af etikens betingelser i en

naturalistisk verdensforståelse. Kierkegaards eksistentielle transformation af teologiske og filosofiske grundbegreber vil være udgangspunktet for undersøgelser af forholdet mellem teologisk og filosofisk etik. Ricœurs hermeneutiske fænomenologi vil fungere som et metodisk indgang til den aktuelle forskning i psykiatri og psykiatrisk etik, hvor der i de sidste 10 år er opstået en fornyet interesse for fænomenologi og hermeneutik.

Hver for sig rummer de tre forfatterskaber rige forskningsmuligheder, og samspillet mellem de tre tænkere udgør et stærkt teoretisk grundlag for en fremtidig etisk og religionsfilosofisk forskning med tværfaglige perspektiver på samfundsrelevante problemstillinger i den aktuelle debat.

Skrøbelighedens etik. Et tosporet projekt

Det projekt, som jeg arbejder på for tiden, og som jeg forventer at udvikle over de kommende år, er som nævnt et etisk projekt. Det er et forsøg på at afklare et af etikens mest grundlæggende og paradoksale problemer, nemlig hvordan etik kan sikre det enkelte menneskes frihed ved at begrænse dennes frihed, eller sagt på en anden måde, hvordan frihed kun er mulig gennem en forståelse og accept af ufrihedens nødvendighed. Jeg kalder dette skrøbelighedens etik, eftersom det er en etik, der tager udgangspunkt både i det enkelte menneskes skrøbelige frihed og i den skrøbelighed, der præger alle moralske normer og værdier i en tid, hvor etikens universelle gyldighed er vanskeliggjort af sociokulturel diversitet, religiøs mangfoldighed og selvrealisering. Denne skrøbelighed er ikke at betragte som et tab. Det er tværtimod en

etisk gevinst, at det enkelte menneskes frihed ikke længere overhøres i udarbejdelsen af en etik. Skrøbelighedens etik er derfor en eksistentiel etik, der forsøger at finde frem til en etik gennem det enkelte menneskes eksistentielle muligheder og udfordringer. Der er to spor i dette projekt, der tager afsæt i og videreudvikler mit tidligere arbejde:

1. Det første spor er en systematisk afklaring af min forståelse af Kierkegaard med særligt henblik på tre aspekter af forfatterskabet:

A. Lidelse i et teologisk og filosofisk perspektiv. Lidelse spiller en central rolle for Kierkegaards undersøgelse af etikens eksistentielle udfordringer. Lidelse forstyrrer mit forsøg på at efterleve den etiske fordring, og etikens grundlæggende eksistentielle problem består i, at den på paradoksalt vis både er forøgelse af lidelse (min egen) og lindring af lidelse (den andens). Jeg lider ved at bryde med min egen nydelse, men kun gennem denne brydning kan jeg lindre den andens lidelse. Kierkegaards arbejde med lidelsen udmærker sig ved grundige analyser af denne tvetydighed.

B. Indbildningskraftens tvetydighed.

Indbildningskraften spiller en afgørende rolle i Kierkegaards undersøgelse af lidelsens paradoksale tvetydighed. Menneskelig lidelse er kendetegnet ved sin erfaringsmæssige kompleksitet. Fysisk smerte udtømmer ikke vores lidelse. Vi lider også psykisk. Det betyder, at ord, tanker, minder og forestillinger er en afgørende del af og årsag til vores lidelse. Indbildningskraftens tvetydighed er central for Kierkegaards arbejde med psykisk lidelse. Han undersøger vores

evne til at forestille os selv, verden og det andet menneske. Disse forestillinger kan være markant eller blot en lille smule anderledes end tingenes faktiske tilstand, og det er for Kierkegaard netop i denne forestillingens muligheder, at vi kan blive os selv. Indbildningskraften er frihedens mulighed, og vores evne til at forestille os verden, andre mennesker og os selv anderledes er håbets forudsætning, idet den menneskelige virkelighed gennem forestillingen bliver til mere og andet end det, som blot er givet. Virkeligheden er ikke blot, hvad den er. Gennem forestillinger får vi mulighed for at være med til at skabe virkeligheden. Vores forestillinger kan dog også være årsag til lidelse. De kan gøre os håbløse, fordi vi ønsker verden, andre mennesker og os selv anderledes, eller fordi vi ikke er i stand til at leve op til vores forestillinger. Det er som sagt igennem denne forestillingens tvetydighed, at mennesket for Kierkegaard skal blive sig selv.

C. Kierkegaards eksistentielle udvikling af Kants deontologiske etik.

Det eksistentielle fokus lader Kierkegaard undersøge de empiriske og subjektive aspekter af etikken, som Kant afviste i sit krav om moralens aprioriske renhed. Til forskel fra andre teoretiske kritikere af Kants deontologi (fx Schopenhauer, Hegel, Nietzsche eller Scheler) svækker Kierkegaard ikke Kants radikalitet. Han insisterer på at opretholde etikens ubønhørlige udfordring af vores (naturlige) selvskhed, men til forskel fra Kant undersøger han de eksistentielle problemer ved den etiske fordring.

2. Det andet spor tager udgangspunkt i min forskning i filosofiske aspekter af

aktuel psykiatri og fænomenologisk psykopatologi. Dette arbejde har overbevist mig om, at etik er et grundlæggende problem for aktuel psykiatri. Dette etiske problem er spørgsmålet om selvbestemmelse. Selvbestemmelse eller autonomi har været et grundlæggende bioetisk princip siden psykiatriens fødsel i oplysningstiden. En patient er en selvbestemmende person, hvilket betyder, at hun, han eller de altid forholder sig til sin eller deres sindslidelse, og det er derfor psykiaterens ansvar at tage patientens erfaring og forståelse af sin sindslidelse med i sin diagnose og behandling af denne sindslidelse. Der er dog forskellige problemer involveret i princippet om selvbestemmelse:

A. Med selvbestemmelse kommer der et krav om ansvar. Hvis vi anser patienten for en selvbestemmende person, i hvor høj grad kan vi så tillægge patienten ansvar for sit sygdomsforløb?

B. Samspil af autonomi og heteronomi. Sindslidelse øger et menneskes skrøbelighed og erfares som et heteronomt anslag mod den menneskelige selvbestemmelse. I hvilken grad svækker sindslidelse vores evne til selvbestemmelse eller i nogle tilfælde sætter den helt ud af spil?

C. Forholdet mellem etik og videnskab. Hvordan forener vi selvbestemmelsens erfaringsmæssige og subjektive karakter med psykiatriens overvejende biologiske orientering og objektive metodologi? På baggrund af mit arbejde med Kants autonomibegreb og Kierkegaards undersøgelser af det komplekse forhold mellem skrøbelighed, lidelse og etik vil jeg anvende Ricceurs hermeneutiske fænomenologi til at udvikle psykiatrisk etik, der giver mulighed for at løse disse problemer. Det er en psykiatrisk etik, der tager udgangspunkt i selvbestemmelsens skrøbelighed, og som forsøger at sikre en diagnose og behandling af psykiatriske patienter, der tager højde for sindslidelsens komplekse samspil mellem autonomi og heteronomi. Det vil sige en skrøbelighedens etik, der anser patienten som en selvbestemmende person uden at undervurdere eller tilsidesætte biologiens heteronome indflydelse på denne selvbestemmelse.

Jeg forventer, at disse to forskningsprojekter vil styrke hinanden gensidigt over de kommende år, og derved danne et solidt grundlag for tværfaglige nationale og internationale publikationer samt diverse forskningsansøgninger.

Kærlighed er ikke en politisk kategori

Åben AST forelæsning ved adjungeret professor **Ettore Rocca**

Tid: Fredag den 11. september 2020 kl. 10.15-12.00

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk

Eventuelle ændringer annonceres også her

Kirken bag skærmen

Af lektor, dr.theol. Carsten Pallesen

Afdeling for Systematisk Teologi afholdt d. 20. maj et offentligt webinar om digitale formidlinger af gudstjenesten i forbindelse med Corona-nedlukningen. Som afsæt for den fælles drøftelse holdt gæsteforsker ph.d. Karen Marie Leth-Nissen, professor Niels Henrik Gregersen og undertegnede tre korte oplæg om forsøgene på at formidle søndagsgudstjeneste via podcast eller facebook.

Den digitale kirke

Ligesom digital formidling af musik hverken har fortrængt vinylere eller livekoncerter, kunne man formode, at digitale formidlinger af gudstjenesten ikke vil fortrænge eller svække højmesse i den danske folkekirke, men forstærke lydhørheden for begge. Når man lytter til en podcastet gudstjeneste, ser man ikke, at kirken er tom. Omvendt er fraværet mere påfaldende i en videofor midling. Ved kristendommens begyndelse vidner eksempelvis Paulus' breve om en tilsvarende dialektik mellem nærvær og fravær. Vekselvirkningen mellem skrift og tale indgår i højmesse, der sammen med de liturgiske elementer og musikken forbinder det aktuelle forløb med universelle betydningshorisonter.

Digitaliseringen af det legemlige nærvær i gudstjenestens tid og rum er som at se billeder fra andres ferierejser eller familiefester. Hvis den digitale formidling fremover bliver en hyldevare og ikke kun en nødløsning, giver det anledning til bekymring. Debatten om de første radiogudstjenester i 1925 drejede sig om den teologiske gyldighed. Det historisk nye med den aktuelle tre måneders nedlukning er, at den afbryder en 500 årig kontinuitet. Siden reformationen har der hver søndag været holdt gudstjeneste i de danske kirker.

Kontinuiteten i tid og rum har i en luthersk sammenhæng en særlig betydning, hvor den lokale sognekirke spiller en markant anderledes rolle end eksempelvis i den reformerte tradition. Denne forskel viste sig tidligt blandt tyske geografer. De reformerte korttegnere fremstillede verdenskortet med udgangspunkt i Jerusalem som verdens navle. Lutherske geografer fremstillede verdenskortet med udgangspunkt i korttegnernes egen lokale sognekirke. Denne iagttagelse har at gøre med forskellen i forståelsen af inkarnation, realpræsens og nadver i henholdsvis en luthersk og reformert teologi. For de reformerte er nadveren et tegn,

en repræsentation af noget fraværende og hinsidigt: den himmelske opstandne Kristus, som brød og vin henviser til, men som menigheden ikke nyder oralt. Anderledes med den lutherske gudstjeneste, hvor gudstjenesten og særligt nadveren er det uafkortede nærværs sted: tingen selv og ikke tegnet.

Kontinuiteten i tid og rum er den lutherske navlestreng, som træder i stedet for den apostolske succession, hvormed den katolske kirke fører embedet tilbage til apostlen Peter. Den katolske messe kan principielt afholdes uden deltagelse af menigheden. I den reformerte gudstjeneste er sakramenterne nedtonede eller helt fraværende til fordel for Bibel og prædiken, og således er den katolske og reformerte gudstjeneste formentlig mindre sårbare i forhold til den aktuelle nedlukning.

Den danske Folkekirke er kendetegnet ved en relativt stærk struktur. Den står ikke i fare for at falde sammen på grund af nedlukningen. Over for digitaliseringens udfordringer og muligheder repræsenterer gudstjenestens kontinuitet i rum og tid snarere en resistens end en sårbarhed. Alligevel kan nærværet i tid og rum af historiske grunde siges at være det neuralgiske punkt, livsnerven, som Corona-pausen for første gang i 500 år har blottet. Samtidig gælder, at kirken er "ordets skabning". Det ord, der ifølge Luther *skaber* kirken, kan formidles gennem alle former for medier, skrevne som talte, læste, hørte, verbale og non-verbale inden for og uden for menighedens sociale fællesskab og uden for kirkens rum. Troen kommer af det, der høres her og nu. Den opstår "hvor og hvornår det behager Gud". Forholdet mellem troen og

evangeliet er med et udtryk fra moderne kommunikationsteori "dobbelkontingent". For en luthersk forståelse er hele livet en gudstjeneste ikke kun højmesse. Gudstjenesten er menighedens svar på ordet, men menigheden er ikke selv en betingelse for retfærdiggørelsen, som det er tilfældet i en katolsk forståelse af kirken.

Religionens medier – et systemteoretisk perspektiv

Corona-virus er et prisme, der viser hele det moderne verdenssamfunds aktuelle tilstand ud fra et bestemt perspektiv. Opmærksomheden har været rettet mod denne petriskål, der lader ellers usynlige sociale systemer og strukturer træde frem under mikroskopet for en vifte af faglige perspektiver. Der bliver (igen) lyttet til eksperterne i den bedste sendetid, hvor sporten ellers plejer at tage opmærksomheden. Corona-virus er et termometer, der tager temperaturen på samfundets delsystemer: økonomi, medier, sundhed, videnskab, politik, kærlighed, religion. Systemerne reagerer ud fra det enkelte systems specifikke funktioner og "symbolsk generaliserede medier" som *sandhed, penge, kærlighed, magt, agtelse* – og for religionssystemets vedkommende (muligvis) *tro*. Mens religionssystemet under Corona-pausen er blevet mindet om trosmediets tvetydige status, er andre sociale systemer med mere entydige funktioner blevet udsat for hård opbremsning. De ovennævnte "symbolsk generaliserede medier" er ifølge N. Luhmann tillidskabende og handlingsmotiverende. Medierne beforder, at det usandsynlige antages som sandsynligt, at koderne for den politiske, videnskabelige, intime

og økonomiske kommunikation accepteres og fungerer.

I en luthersk trosforståelse skal trosmediet *ikke* motivere til en bestemt adfærd eller aktivitet, men formidle accepten af en passiv retfærdighed: *iustificari mere passive* (at være retfærdiggjort ved troen alene). En accept af at være accepteret, der er uacceptabel eller paradoks. Trosmediet handler her om en grundlæggende afhængighed af det, der unddrager sig både aktivitet og passivitet, nemlig den fremmede, tilregnede retfærdighed, som Luther knytter til det non-verbale i gudstjenesten: De ydre ting, elementerne, vand, brød og vin i dåben og nadveren. Spørgsmålet er derfor ifølge Luhmann, om *tro* kan beskrives som et symbolsk generaliseret medie, der skaber tillid og motiverer til handling. Religionen ser ikke ud til restløst at lade sig digitalisere, sprogliggøre eller kommunikere på samme måde som andre sociale systemer.

Med eformationen frigøres troen til en vis grad fra ritualet, liturgien. Her skilles vandene mellem en katolsk strengt ritual-baseret tro og en evangelisk trosforståelse, hvor tro kandiderer til at blive et symbolsk generaliseret medie, der eksklusivt er knyttet til ordet, der "går i svang". Altergang og dåb forudsætter dog fortsat fysisk tilstedeværelse af deltagerne. Det gælder også i Den danske Folkekirke. Samtidig er troen i en evangelisk forståelse eksklusivt knyttet til ordets egendynamik: Hvor og hvornår det behager Heligånden. Der består således en spænding mellem verbal kommunikation (læsninger og prædiken) og nonverbal kommunikation, de liturgiske handlinger.

De sociale systemer er ifølge Niklas Luhmanns teori underlagt et krav om optimering af ydelser, relevans og hastigheder, som forstærkes gennem digitalisering. Bearbejdelse af information sker i disse systemer i form af kommunikation. Religionen kan betragtes som et særligt socialt system, der opretholdes og afgrænses gennem kommunikative processer. Den religiøse kommunikation er paradoksalt: Kommunikation, der undgår kommunikation – *Kommunikationsvermeidungskommunikation*, hvilket er hovedkonklusionen i *Die Religion der Gesellschaft* (2000). Således ser religionen i dette perspektiv ud til at tilbyde forløsning fra samfundet, inklusiv fra religionen selv som socialt system. Heri kunne ifølge Luhmann religionens sociologiske og teologiske relevans bestå i en verden, der forandres og opretholdes gennem kommunikative processer i et stadigt mere opskruet tempo. *Ritualet* og liturgien er handlinger, hvormed religionen i kommunikationen *undgår* kommunikationen. Når netop disse elementer i gudstjenesten suspenderes i den digitale gudstjeneste, opstår en fordobling. Suspensionen af gudstjenesten som "kommunikationsundgåelseskommunikation" skærper blikket for det særegne ved gudstjenesten, nemlig nadveren, som er omdrejningspunktet i den kristne liturgi, hvor trosgenstanden ikke beskues, men fortæres. Luthers lære om realpræsens har været en torn i kødet på mange af hans følgere. Realpræsens-teorien giver mening, hvis nadvergæsternes samtidige kropslige tilstedeværelse i samme tid og rum med den eller det, de nyder, er en form for ikke-kommunikation.

Digitaliseringens vilkår

Digitaliseringen har forandret den sociale virkelighed, som vi accepterer takket være de symbolsk generaliserede medier, der gør det usandsynlige sandsynligt. Nedlukningen af gudstjenesten tydeliggør den digitale (u)virkelighed, som vi allerede har vænnet os til og er blevet afhængige af og måske immune overfor. Sproget er ifølge G.W.F Hegel en form for infektion (*Ansteckung*). Digitaliseringen og de heraf afledte sociale medier redefinerer eksistensbetingelserne på en måde, der kan sammenlignes med alfabetkriftens opfindelse og udbredelse som mulighedsbetingelsen for den bibelske monoteisme – den deuteronomistiske vending – og, for det kristne evangelium. Under eksilet (537-539 f.v.t.) træder skriften og bogen i stedet for templet og kulten som religionens medium, som det fremgår af Femte Mosebog. Den anden oplagte historiske parallel er trykpressens opfindelse i det femtende århundrede, der forstærker muligheden for at sprede den religiøse kommunikation uden for kirken rum og tid gennem billige massefremstillede skrifter og bibeloversættelser. Med disse medierevolutioner følger

nye egalitære former for (læse-)fællesskaber. Den bibelske tro og dens medier, ordet og skriften, der forudsætter læsefærdighed, har ifølge Luhmann haft en forløberfunktion for en tilsvarende forandring af samfundsstrukturen: Omstillingen til funktional differentiering af samfundet sfærer i selvreferentielle sociale systemer. Opfindelsen og udbredelsen af alfabetkriften forvandler i oldtiden mange lokale helligdomme og guder til én monoteistisk tro, der ikke tillader, at det hinsidige genindtræder i det dennesidige. Bogens religion danner afsæt for kristendommens forkyndelse af det ord, der får en historie i Jesus Kristus, hvis hele liv var en forkyndelse af det ord, han selv er. Det Ny Testamente ophæver alle andre ord og skrifter med ét ord, der er selvreferentielt: evangeliet, der af kirkefædrene blev kaldt *auto-logos*. Evangeliet har ikke bare overlevet, men ligefrem lukreret på alfabetkriftens og trykpressens evolutionære katastrofer. Om digitaliseringens syndflod vil skærpe eller snarere drukne budskabet i støjen fra den øvrige samfundsmæssige kommunikation, kan tænkes at afhænge af liturgien, ritualer og det kropslige fællesskab og nærvær.

Niels Kastfelt, lektor emeritus

*Af professor, dr.theol.
Mette Birkedal Bruun og
lektor, ph.d. Karen Lauterbach*

Den 1. september går lektor i kirkehistorie og afrikastudier Niels Kastfelt på pension. Dermed siger fakultetet farvel til en værdsat kollega, en populær underviser, en anerkendt specialist og en vidtfavnende akademiker. Niels er en klassisk forsker. Han er samtidig bemærkelsesværdigt tidløs i sin optagethed af tidens og forskningens store spørgsmål – både de gamle og de nye. Et af de temaer, som har optaget ham, og som han er vendt tilbage til i forskning og undervisning, er missionærer som grænsegængere og tværkulturelle formidlere. Må vi vove den påstand, at Niels i sit akademiske virke selv i høj grad har fungeret som inspirerende grænsegænger og kulturformidler i en fagligt pluralistisk verden, hvor han til stadighed har skullet forholde sig til kolleger med en anden faglig baggrund og et andet forskningsområde? Og at han på daglig basis har været grænsegænger i det faglige og institutionelle krydsfelt mellem afrikastudier og kirkehistorie.

Det kan være underholdende og tankevækkende at observere lighedspunkter og sammenfald mellem en forsker og dennes forskningsområde. Nogle gange kan vi tænke, at en forsker er blevet tiltrukket af et bestemt område, fordi det er sådan,

vedkommende gerne ser sig selv. Andre gange ser vi en gensidig og årelang prægning. For den, der læser sig ind i Niels Kastfelts forskning og forfatterskab, er det tydeligt, at den åbenhed og sans for pluralisme, han fremhæver hos de kristne missionærer og de folk, de mødte i det nordlige Nigeria, er egenskaber, han selv besidder. Han spænder over flere faglige felter – historie, teologi, afrikastudier – og i kraft af sin formidable evne til at aktivere dette spænd, opnår han en faglig vidde og alsidighed, som gør ham i stand til at læse og fortolke det faglige stof på nye måder. Han tilfører vigtig ny viden til de forskningsområder, han er i kontakt med, men han udfordrer dem også. Han insisterer eksempelvis på at spørge, hvilken rolle “kristne erfaringer i grænselandet” og “kristendommens kulturelle pluralisme” spiller for, hvordan vi forstår dansk og vestlig kristendom?

Niels Kastfelt er født i 1950. Han er uddannet i historie og religionssociologi fra Københavns Universitet i 1977 og skrev speciale om kristen mission i Nigeria. Desuden har han en MA i African Studies fra University of Birmingham fra 1981, som udmøntede sig i afhandlingen *The Bachama, the Mbula and the*

Europeans, 1880-1921. Fra 1982 til 1985 var han ansat som ekstern lektor i Afrikas historie ved Institut for Økonomisk Historie på Københavns Universitet, finansieret af et forskningsstipendium fra det daværende Statens Humanistiske Forskningsråd, og siden 1985 har han været ansat på Det Teologiske Fakultet, først som adjunkt i Den tredje verdens kirkehistorie (1985-89) siden som lektor i Kirkehistorie (fra 1989). Fra februar 2006 til oktober 2008 fungerede han som leder af Center for Afrikastudier (CAS), Københavns Universitet. Siden 2008 har Niels undervist på Afdeling for Kirkehistorie og Center for Afrikastudier og fungerede fra marts 2016 til august 2017 som afdelingsleder for førstnævnte. Han har desuden været tilknyttet Department of Religious Studies og Department of History, University of Jos, Nigeria, siden 1978. Niels har fungeret i en lang række udvalg og tillidshverv og har blandt andet været fakultetets udvalgte person til at have fokus på at fremme og beskytte god videnskabelig praksis.

Niels har spillet en afgørende og central rolle for etableringen og opbygningen af fagområdet Afrikastudier på Københavns Universitet i samarbejde med blandt andre Holger Bernt Hansen og Ole Justesen. Som et af de første spæde skridt deltog han i 1974 som studerende i en studierejse til Kenya og Tanzania, hvor han boede nogle uger hos Brødremenighedens Mission i Tabora i det centrale Tanzania. Efterfølgende var han aktiv i det miljø, som i 1984 grundlagde Center for Afrikastudier på Københavns Universitet, der siden 1992 har haft hjemme på Det Teologiske Fakultet. Niels har dermed været et centralt og meget vigtigt

bindeled mellem afrikastudier og teologi, og ikke mindst har han i kraft af sin position som en yderst vellidt underviser sat kristendommen uden for den vestlige verden på dagsordenen hos de teologistuderende. Samtidig har han på både afrikastudier og kirkehistorie altid mindet om vigtigheden af det lange historiske blik og den dybe empiriske indsigt. Som han sagde i forbindelse med den undersøgelse af grænsefænomenet, han foretog i en markant og mindeværdig semesteråbningsforelæsning i 2012, siden trykt i Dansk Teologisk Tidsskrift (2013): “Eksemplerne er nigerianske, men perspektiverne generelle.”

Der er som nævnt noget klassisk lærd over Niels. Alle, der har lyttet til og talt med Niels, ved at han er ekstremt belæst og altid opdateret på de nyeste udgivelser inden for sit felt. Det gælder også, når han underviser. Hans inkarnation af klassiske akademiske dyder er noget, de studerende sætter pris på og ser som forfriskende i en tid, hvor vi andre afprøver nye pædagogiske værktøjer i et forsøg på at skabe deltagerorienteret undervisning. Niels forstår helt uden disse pædagogiske redskaber at være nærværende og engageret i sin undervisning, han formidler sin egen fascination og dybe betagelse af stoffet og af sit fag, og det smitter af på de studerende.

I sin forskning har Niels især fokuseret på religion og politik i Nigeria og på mødet mellem kristne missionærer og nigerianere, men han har også beskæftiget sig bredt med religion, politik og konflikt i Afrika. Niels publicerede i 1989 i det anerkendte tidsskrift *African Affairs* om Maitatsine-bevægelsen, Islam, radikalisering og politisk kultur i

det nordlige Nigeria. Nogle år senere udgav han monografien *Religion and Politics in Nigeria: A Study in Middle Belt Christianity* (1994). Den anmelderroste bog fokuserer på kristne nigerianere og europæiske missionærs rolle i dannelsen af en ny politiske klasse i Adamawa provinsen i det nordlige Nigeria i tiden op til uafhængigheden. Den kombinerer etnografisk feltarbejde med grundige arkivstudier og formår derigennem at give et detaljeret og nuanceret billede af kristendommens rolle i politik i en periode, der er vigtig også for forståelsen af nutidens Nigeria. Niels har blandt meget andet også beskæftiget sig med salmer som både lyd og tekst blandt Bachamaerne og har i den ovenfor nævnte artikel i Dansk Teologisk Tidsskrift beskrevet, hvorledes de kristne missionærs arbejde krævede, at de gjorde en indsats for at sætte sig ind i de lokale kulturer: "De måtte lære de lokale sprog, de lokale religioner, og den lokale historie at kende" (2013: 7). Denne beskrivelse kunne lige så vel være en beskrivelse af Niels' egen tilgang til sit arbejde, til den metodiske seriøsitet og insisteren på det dybe kendskab til netop sprog, kultur og historie. Når Niels fortæller og skriver om sit arbejde, forstår man, at det bygger på en årelang tilstedeværelse, grundigt og altid opdateret kendskab til historie og kultur og ikke mindst mestring af sprogene hausa og kwa-bwatiye. Med afsæt i denne sproglige og kulturelle indsigt og mange års intense feltstudier, hvor han på motorcykel besøgte bachamalandbyer, foretog interviewundersøgelser og nedskrev mundtligt overleverede fortællinger og sange, samt omfattende arkivarbejde i nigerianske, engelske og danske arkiver har

han kortlagt kristendommens udvikling blandt bachamaerne i perioden 1913-2005. Det er højt specialiseret forskning. Men det er samtidig forskning, der bidrager til forståelsen af mere principielle spørgsmål vedrørende kulturel erindring, forholdet mellem mundtlighed og skriftlighed, forholdet mellem koloniale og post-koloniale kulturer samt *longue durée*-perspektiver vedrørende identitet, kultur samt etniske, religiøse og politiske brydninger.

Niels' forskning bringer det lokale og det globale – mikro- og makroperspektivet – i spil. Gennem sit arbejde har han vist den rolle, de kristne missionærer har haft for udviklingen af kristendommen som verdensreligion, og dermed kastet lys på et felt, som ellers ikke altid har tiltrukket sig opmærksomhed. Han har gjort det på en måde, der brød med eksisterende fordomme og stereotyper – som fx at missionsforskning er normativ – og med en skarpvinklet analyse af, hvordan missionærer kan opfattes som modernitetens spydspidser, fordi de i missionens grænsefelter gjorde sig en type erfaringer med kulturel og religiøs pluralitet, som siden er blevet mere almengyldige. Samtidig har han vist, hvilken rolle missionærerne spillede i dansk kirkehistorie, og kan præcist sammenfatte denne betydning i et billede af tidligere årtiers danskere, der aldrig havde været uden for sognet, men som pga. missionsberetninger havde helt styr på både aktører og landskab omkring den sydindiske Porto Novo-mission eller Sudanmissionen i Nordnigeria. Efterhånden er spørgsmålet om forbindelsen mellem det lokale og det globale blevet mere påtrængende i takt med, at spørgsmål, der tidligere blev henlagt til en indimel-

lem marginaliseret missionshistorie, er trukket frem i lyset i et mere eller mindre post-kolonialt informeret begreb om en global kirkehistorie(skrivning). Forskerne strides om betegnelser og tilgange. For Niels er sagen klar, som han viste det, da han i 2019 behandlede emnet her i TEOL-Information: "Hvordan skriver vi så verdenskristendommens historie? Det korte svar på dette spørgsmål er, at vi skal skrive verdenskristendommens historie ved både at følge kristendommens gradvise lokalisering og alle de globale og internationale forbindelser, som blev skabt mellem kristne i forskellige dele af verden." (TEOL-Information 59, s. 30).

Niels er en ivrig bidragyder i den offentlige debat. Han er en flittig foredragsholder og har fortalt, at han nyder formidlingen af sit stof og den interesse og åbenhed folk har over for noget nyt og ukendt. Udover sit fokus på kristendom og politik i Nigeria, har han de seneste mange år bidraget til den offentlige debat om muslimske reformbevægelser i Vest-

afrika, særligt Boko Haram. Ligeledes har hans viden været en vigtig ressource i forbindelse med politiets efterforskning af menneskehandel med nigerianske prostituerede i Danmark.

Hos Niels går kundskab og ydmyghed hånd i hånd. Han går stille med sin enorme viden og levende interesse for kunst, poesi, musik, teoretiske strømninger og historiske fænomener, men den gennemsyner hans oplæg, indlæg, udgivelser og undervisning på en måde, som inspirerer kolleger og studerende. Niels' menneskelige og faglige generøsitet gør ham til en altid inspirerende faglig samtalepartner. Vi er mange, der har oplevet, at lige meget, hvilke forskningsspørgsmål vi er i gang med, har Niels et indsigtfuldt og tankevækkende perspektiv på sagen. Kolleger i ind- og udland går fra samtaler med Niels med ny akademisk energi, og det samme gælder de studerende, han underviser og vejleder. Efter d. 1. september får vi nye vilkår for de samtaler. Men gid, de må fortsætte.

Det anorektiske evangelium

Af cand.theol. Giovanna Alesandro

I en kønsteoretisk-eksegetisk undersøgelse af sammenhængen mellem anoreksi og Johannesevangeliet udforskede jeg med mit speciale en række udsagn i evangeliet. Jesus siger fx.: “Jeg har mad at spise, som I ikke kender til” (4,32), og: “Jeg er livets brød. Den, der kommer til mig, skal ikke sulte, og den, der tror på mig, skal aldrig tørste” (6,35), eller: “Jeg er livets brød. Jeres fædre spiste manna i ørkenen, og de døde” (6,49). I disse og lignende udsagn bliver den jordiske mad sat over for en anden og højere form for føde. Den johannæiske Jesus tager således ikke bare afstand fra egentlig føde, men giver også udtryk for et ideal, som går ud på at overvinde det menneskelige behov for næring.

Uundgåeligt leder disse udsagn tanker hen på de symptomer, som indgår i diagnosticeringen af vor tids anoreksi. Anoreksi består af en vægring ved mad, men det er ikke tilstrækkeligt at beskrive anoreksi rent negativt, for så opdager man ikke, at vægringens mål er en transformation, der handler om at transcender kroppen. Man kan derfor sige, at Johannesevangeliet og anoreksi deler en struktur: transformation. I Johannesevangeliet er denne transformation nært knyttet til

idéen om Guds børn som et nyt slægtled. Allerede prologen skaber denne forbindelse: “Alle dem, der tog imod ham, gav han ret til at blive Guds børn. Dem, der tror på hans navn, de er ikke af blod eller af køds vilje eller af mands vilje, men undfanget af Gud” (Joh 1,12-13).

Transformationen er indeholdt i denne undfangelse, og det var netop disse vers, der fik religionshistorikeren Adele Reinhartz til at undersøge sammenhængen mellem Aristoteles’ forståelse af undfangelse og Johannesevangeliet. I sin artikel “‘And the word was begotten’: Divine *epigenesis* in the Gospel of John” har Reinhartz beskrevet den tætte forbindelse mellem idéen om undfangelse hos Aristoteles (385-322 f.Kr.) og Johannesevangeliet. I Aristoteles’ værk *De generatione animalium* beskrives undfangelse ud fra en empirisk-filosofisk undersøgelse, og Johannesevangeliet anvender flere termer, der er centrale for Aristoteles’ idé om undfangelse: arkhé, logos, og pneuma. I sit arbejde har Reinhartz peget på den centrale rolle, som netop disse termer spiller i Johannesevangeliet generelt og i prologen specifikt. Johannesevangeliets brug af de aristoteliske termer rummer dog en endnu uudforsket kønsproblema-

tik: I Aristoteles' teori spiller både det mandlige og det kvindelige en vital rolle i undfangelsen. Evangeliet derimod anvender kun den del af Aristoteles' teori, der er knyttet til det mandlige. Denne kønsproblematik ved undfangelsen har konsekvenser for evangeliets forhold til både kvinder og mad. Transformationen kommer til at dreje sig om at transcendere begge dele. Denne transformationstanke har påfaldende meget til fælles med det, vi i dag kalder anoreksi.

Til at belyse transformationstanken i Johannesevangeliet anvendte jeg den amerikanske litteraturprofessor Leslie Heywoods (f. 1964) teori om sammenhængen mellem kultur og anoreksi. I sin analyse af anoreksi som et vestligt kulturfænomen mener Heywood, at den anorektiske struktur tidligst og tydeligst er kommet til udtryk i Aristoteles' *De generatione animalium* og i *De anima*. Her bliver krop og sjæl *gendered* (herefter kaldet 'kønnede') enheder, som skal ses som to separate størrelser. Denne spaltning og samtidige 'kønning' af mennesket, mener Heywood, ligger til grund for den anorektiske struktur, der ser kroppen som kvindelig og som 'for meget' (Heywood 1996, 67). Aristoteles bliver altså ifølge Heywood et begyndelsespunkt, hvor strukturerne for den anorektiske logik træder frem. Denne logik kommer også til at afspejle sig i måden, den vestlige verden forstår mænd og kvinder på: Kvinden som billedet på krop og manden som billedet på sjælen. Heywood nævner det aldrig selv, men ifølge Aristoteles repræsenterer kvinden netop en mangel: Hun har ikke ånden, som manden har. Hendes 'for meget-hed' er i virkeligheden en 'for lidt-hed', og det stemmer

overens med det paradoks, Heywood ser ligge til grund for den anorektiske logik. Den anorektiske logik går, forenklet sagt, ud på at transcendere det kvindelige, som historisk set har været anset som 'lavere' end det mandlige. Logikkens rygrad er en transformation, hvis mål er at eliminere alt, hvad der er kvindeligt. Til sin analyse oplister Heywood syv punkter, som til sammen udgør den anorektiske logik. De syv punkter kan påvises i evangeliet, og kaster, overordnet set, lys over en den anorektiske struktur, som er til stede i evangeliet. Tre af punkterne fokuserede jeg særligt på, nemlig forholdet til mad, seksualitet, og identifikation med det maskuline.

Det er vigtigt at få Aristoteles med for at vise, hvordan hans teori om undfangelse kan siges at danne forlæg for Johannesevangeliets idé om undfangelsen af det nye slægtled, som Guds børn udgør. For Aristoteles kræver undfangelsen, at den mandlige sperm (vand og pneuma) blander sig med den kvindelige (blod og materie). Aristoteles' system bygger på en principiel ligestilling, hvor det kvindelige dog udgør noget lavere qua kønningen af kategorierne. Alligevel er det kvindelige en nødvendighed og noget, der skabes udfra. Når Johannesevangeliet anvender den aristoteliske terminologi som forlæg, men udelader det ene princip og dermed ekskluderer det kvindelige fra undfangelsen af Guds børn, træder den anorektiske struktur tydeligt frem: identifikationen med det maskuline, ekskluderingen af det kvindelige, nægtelsen af jordisk mad og en transformationstanke hen imod udslettelsen af begæret, som også bliver en negation af seksualiteten. Min påstand er, at Johannesevangeliet i

tre afgørende passager demonstrativt viser et opgør med Aristoteles' tanke om undfangelse og i stedet giver udtryk for den anorektiske logik: Først i 3,3-5, hvor Jesus fortæller at den nye generation skal blive til gennem vand og pneuma (her er intet kvindeligt bidrag). Dernæst i 4,13-15, da Jesus møder den samaritanske kvinde ved brønden (her viste min eksegesi at tekstens indre logik kræver at kvinder bliver mænd, hvis de vil være en del af den nye generation 'Guds børn'). Til sidst i 4,31-34, hvor Jesus nægter at spise.

Identifikationen med det maskuline er et afgørende træk ved den anorektiske logik, der fører til en afvisning af seksualiteten og maden, da begge dele er knyttet til det feminine. Ligeledes er identifikationen med det maskuline på det kvindeliges bekostning et afgørende træk ved genundfangelsen som beskrevet i Joh 3,3-5. Denne genundfangelse får konsekvenser for kvindens status i det nye slægtled. Hvis kvinden vil være en del af den nye generation, må hun aflægge sig sin kvindelighed (dette eksemplificeres bedst i 4,13-15 med den samaritanske kvinde, der efterlader sin krukke ved brønden). Det kan hun fx gøre ved at undertrykke sin seksualitet og stoppe med at begære. Men det når ikke udover det symbolske, for det kvindelige bliver ved med at spøge, ligesom man tror, man er sluppet af med det. Maden er det kvindeliges genkomst, som det ikke bare for kvinder gælder om at lægge afstand til, det gælder også for mænd. Afgrænsningen over for det kvindelige er ikke komplet, førend behovet for mad er overvundet, hvilket er tematiseret i Joh 6.

I mit speciale undersøgte jeg, hvorvidt

man kunne kalde Johannesevangeliet for aristotelisk-anorektisk. At tankegangen er aristotelisk behøver ikke videre uddybning: Den aristoteliske idé om undfangelse er allerede synliggjort i evangeliet. At kalde tankegangen aristotelisk-anorektisk betyder med den anorektiske logik *in mente*, at evangeliet bruger Aristoteles' teori anorektisk. Heywood mente, at kulturen, der devaluerer kvinder, kunne spores tilbage til Aristoteles' kønnede kategorier, hvor det kvindelige indtager en lavere position end det mandlige. Ifølge Heywood begynder den anorektiske logik med spaltningen af krop og ånd og den dertil hørende kønning. Jeg derimod mener ikke, at der som sådan ligger en anorektisk logik i Aristoteles' teori om undfangelse. I stedet mener jeg, at det er med Johannesevangeliets brug af teorien, at den anorektiske logik kommer til syne: For Aristoteles er undfangelsen af kvinden *ikke* en fejl. Kvinden rangerer i Aristoteles' teori ganske vist under manden, men hun er nødvendig og et principielt ligestillet princip. I evangeliet derimod devalueres det kvindelige – og dermed kvinder – fuldstændig. Det handler om at blive det kvindelige kvit gennem genundfangelsens transformation. Ligesom den anorektiske transformation drejer sig om at gøre sig fri af det kvindelige. Deraf Johannesevangeliets aristotelisk-anorektiske tankegang.

Denne anorektiske struktur, der manifesterer sig i en transformationstanke, hvis mål er at aflægge sig det feminine, er ikke bare et kulturelt træk, der er typisk for i dag. Min undersøgelse viste, at den anorektiske logik manifesterer sig i litteraturen på tværs af årtusinder. Med mit speciale påviste jeg i tilstrækkelig

grad den anorektiske logik i teksten til at kunne kalde den en selvstændig gennemgående struktur i Johannesevangeliet. Det betyder ikke, at forfatteren har haft en bevidst strategi om at skrive kvinderne ud, eller at han har ment, at kvinderne ved at sulte sig kunne blive mænd. Der er snarere tale om en ubevidst struktur, som vi i dag med analyseværktøjer kan læse frem af teksten.

Heywood gør som nævnt Aristoteles til ophavsmand og begyndelsespunkt for den anorektiske logik. Jeg mener, den er en dybere ideologi, som går udover Aristoteles, og som næppe kan spores til et enkelt individ eller isoleres til et bestemt punkt i tiden. Skulle man alligevel forsø-

ge sig med at angive en begyndelse, kunne man begynde med begyndelsen: Gud skabte kvinden af et ribben. Ribbet står som det ultimative symbol på anoreksi. Senere er det kvindens spisning, der får parret smidt ud af paradiset, hvis konsekvens bliver, at Gud sender sin søn for at perfektionere mennesket til (bage til) en enhed. Den enhed, der nu kræver udgrænsningen af kvinden for at være perfekt. Den anorektiske logik er måske en moderne opdagelse, men den er ikke isoleret til den moderne verden. Præcis hvor kristendommen hører hjemme her, og hvad dens rolle er, vil jeg gerne undersøge videre.

Global Christianity: Church History and African Studies in Dialogue
AKH/CAS-Seminar om global kirkehistorie:
A Seminar for Niels Kastfelt

Florian Wöller: “Oikouμένη and the Global Church:
Notions of Worldwide Christianity in Late Antiquity”

Karen Lauterbach: “Experiences and Expressions of Global Lived Christianity”

Niels Kastfelt: “The Life and Death of Wilberforce Myahwegi.

A Local Story of Global Christianity”

Tid: Onsdag den 16. september 2020 kl. 13.15-16.00

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie og Center for Afrikastudier

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

Ind i den gamle græske kirkemusik

Aflektor, ph.d. Christian Troelsgård

TEOL-information har bedt mig om kort at præsentere mig selv og min forskning, efter at jeg i år er blevet tilknyttet Afdeling for Kirkehistorie. Tak for invitationen!

Da jeg i midten af 1980'erne skulle til at afslutte mine studier i de klassiske sprog og musikvidenskab, var det oplagt, at jeg skulle lave et tværfagligt speciale. Jeg var så heldig, at jeg fik den daværende leder af projektet *Monumenta Musicae Byzantinae* (MMB), docent Jørgen Raasted (1927-1995), som vejleder. Hans næsten barnlige begejstring for arbejdet med kildematerialet, musikhåndskrifterne, blev en virkelig stor inspirationskilde for mig. Trods det, at projektet dengang havde været aktivt i et halvt århundrede (minus en verdenskrig), var der stadig masser af uudforskede kilder, man kunne kaste sig over.

Allerede i gymnasiet havde jeg som klassisk-sproglig student på Niels Steensens Gymnasium fået præsenteret den tidlige græske kirkedigter Romanos' vidunderlige digte (gr. *kontakia*), hvor evangelierne udlægges, eller næsten 'genspilles', i et betagende dramatisk-poetisk-teologisk register. På universitetet fik jeg ved det daværende lille 'Institut for græsk og latinsk middelalderfilologi'

mulighed for at fordybe mig yderligere i dette univers og udvide det med studiet af den musik, som er kirkepoesiens uadskillelige ledsager.

Monumenta Musicae Byzantinae: Et internationalt forskningsprojekt med base i København

Efter Jørgen Raastedes uventede død i 1995 overtog jeg sammen med prof. John Bergsagel fra det daværende 'Institut for musikvidenskab' ansvaret for at føre projektet videre. MMB har til formål at tilvejebringe videnskabeligt pålidelige udgaver af kilder til Europas tidlige musikkultur som bevidnet i byzantinske, græske musikhåndskrifter. Trods disse kilders betydning for udviklingen af musikalsk notation og etableringen af musikteori i middelalderen, også i Vesteuropa (tænk f.eks. på kirketonearterne, de autentiske og de plagale), var de ved projektets grundlæggelse i København i 1931 i høj grad ukendte, og projektet har sidenhen i langsomt, men sikkert tempo bidraget med analyser af musikhåndskrifter, klassifikation af de gamle notationsformer, beskrivelser af udviklingen af notationsformerne, transskriptioner til

moderne nodeskrift, monografier om byzantinsk musik og dens reception, samt udgaver af musikteoretiske traktater om den byzantinske musik.

MMB's grundlæggere var de klassisfilologiske professorer Carsten Høeg (Københavns Universitet) og H.J.W. Tillyard (Cardiff University) samt den østrigske musikhistoriker og tolv-tonekomponist Egon Wellesz, elev af Arnold Schönberg. Projektet blev i 1933 anerkendt af The International Union of Academies, og Københavns Universitet blev dets hjemsted, takket være en række bevillinger fra Carlsbergfondet.

MMB's direktører har siden været: Carsten Høeg 1933–1961, Oliver Strunk (Princeton University – med sekretariat på Københavns Universitet) 1962–1970, Henrik Glahn 1971–1993 (København), Jørgen Raasted 1993–1996 (København), John Dagfinn Bergsagel (København) 1996–2017, og fra 2017 undertegnede som nævnt ovenfor. Jeg er samtidig formand for MMB's redaktionskomite, som desuden omfatter Francesco d' Aiuto (Università di Roma - Tor Vergata), Sysse Gudrun Engberg (emerita, Københavns Universitet), Christian Hannick (Julius-Maximilians-Universität, Würzburg), Christian Thodberg (emeritus, Aarhus Universitet), Gerda Wolfram (Østrigske Akademi, Wien) og Nicolas Bell (Trinity College, Cambridge).

MMB har sammenlagt produceret omkring 50 publikationer fordelt på 5 forskellige 'underserier'. Projektet, som også omfatter den byzantinske arv i den kirkeslaviske tradition, er unikt ved at anlægge et universelt synspunkt på hele den liturgiske musik, som ledsager og har ledsaget gudstjenester efter byzantinsk

ritus, dvs. en tilgang, som ikke er begrænset til bestemte lande eller kirkepolitiske grupperinger, men fokuserer på tradition og sammenhæng på tværs. De ortodokse kirker og de musikforskere, som arbejder med deres historiske liturgiske musik, er ofte mere orienteret mod det specifikt nationale. F.eks. er det først ret sent, fra omkring 1980'erne, at græske musikforskere for alvor er begyndt at studere de ældre kilder og kortlægge, 'musikfilologisk', hvordan kirkemusikken (dvs. kirkesangen) har udviklet sig over tid.

Den 'sicilianske' tradition

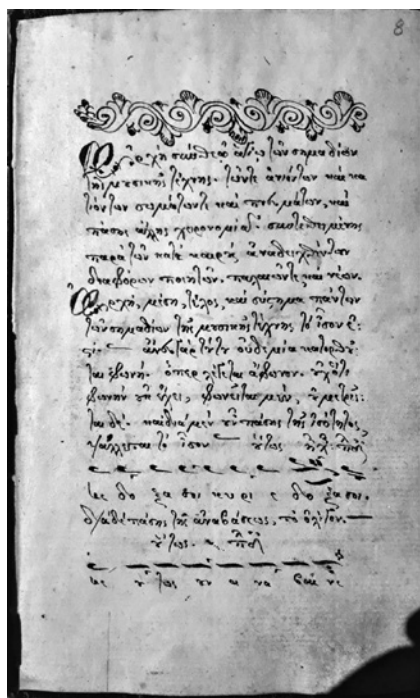
Den foreløbig sidste publikation, fra 2016, var MMB's første musiketnologiske udgave. Her blev en mundtligt overleveret gren af den byzantinske musik på Sicilien (med center i byen Piana degli Albanesi, tidligere Piana degli Greci nær Palermo) for første gang dokumenteret i en (tilnærmelsesvis) fuldstændig transkription af repertoiret, analyser af overleveringen, lister over informanter og musikeksempler, der stammede fra båndoptagelser under feltarbejde i 1950'erne, bevaret i 'Mediateket for folkemusik' ved Accademia di Santa Cecilia i Rom. I øjeblikket forberedes – i samarbejde med italienske forskere – et ledsagebind med studier af denne særegne liturgiske sang.

For år tilbage betragtede nogle musikforskere denne musiktradition som et slags 'fossil' af den middelalderlige, byzantinske musik. Denne kirkesang på Sicilien (ca. 15.000 troende) adskiller sig for eksempel markant fra den aktuelle 'main-stream' kirkesang både i den græske kirke i Grækenland og i italo-græske søstermenigheder på det italienske fastland, i provinserne Cosenza og Lungro

(ca. 300.000 troende), som netop i flere omgange har taget forskellige stadier af den moderne græske kirkesang ind som en markør for sin særlige 'byzantinskhed'. På Sicilien, derimod, har man generelt holdt fast i en liturgisk sangtradition, som albansk-talende emigrantgrupper tog med sig fra Peloponnes, Epiros og Albanien til Sicilien lidt før og lidt efter år 1500, hvor de romersk-katolske biskopper for det meste tog godt imod dem som flygtninge efter den osmanniske ekspansion på Balkan. Det står i dag klart, at 'fossil'-teorien er alt for simpel. Bindet skal samle studier, der uddyber hvorfor, og beskriver, hvordan kirkemusikken – med udgangspunkt i sine byzantinske rødder – sidenhen har udviklet sig i sin

egen 'boble' under påvirkning af den mundtlige overleverings indre dynamikker, men også har modtaget påvirkninger udefra.

Der er flere MMB-projekter i gang i øjeblikket, mest aktuelt en tekstudgave af en musikteoretisk afhandling af den senbyzantinske, kretensiske komponist Akakios Chalkeopoulos (ed. Gerda Wolfram) og en udgave af de middelalderlige håndbøger i byzantinsk notation (ed. Christian Troelsgård og Maria Alexandru, Thessaloniki), de såkaldte 'Papadi-kai', der blev brugt ved oplæring af unge kirkesangere, *psaltes*. En af de mere end 250 kilder til dette udgivelsesprojekt er musikhåndskriftet IGLM 3, 80, som ejes af Københavns Universitet, erhvervet af Jørgen Raasted. Billedet gengiver folio 8 recto, hvor håndbogens tekst begynder for oven, og hvor de basale musikalske tegn introduceres nederst på siden.

Og lidt om vesteuropæiske middelalderstudier

Da jeg ud over min forskning i den byzantinske musik gennem mange års ansættelse ved Saxo-Instituttets afdeling for græsk og latin også har beskæftiget mig forsknings- og undervisningsmæssigt med andre aspekter af de antikke og middelalderlige græsk- og latinsprogede kulturer, er der yderligere to projekter, jeg stadig er i gang med.

Det første er 'Dansk Editionshistorie' under ledelse af prof. Johnny Kondrup fra NORS, hvor jeg er redaktør af bd. 1: 'Udgivelse af græsk og latinsk litteratur ca. 1500-2015'. Det er et stort og langvarigt projekt, støttet af Velux-fonden, og – efter mange vanskeligheder – nærmer det sig nu sin afslutning: Manuskriptet til

de mere end 800 tryksider er ved at blive sat. Projektet postulerer, at alle tekster nødvendigvis må tilgås gennem konkrete udgaver, især for klassiske og kanoniske teksters vedkommende. Derfor er udgivernes praksis og deres bagvedliggende teori lige så historiske fænomener som deres genstande, teksterne. Værkets anliggende er derfor at sætte fokus på udgiveren, *editor*, og forsøge at afdække, hvorfor et værk i en bestemt historisk kontekst er blevet vurderet 'udgivelsesværdigt' og hvordan udgivelsen både formidler og 'former' teksten på en og samme gang. For mig særligt har den historiske vekselvirkning mellem bibelfilologiens og den klassiske filologis udgivespraksis været meget spændende at forfølge.

Jeg har selv blandt andet bidraget med studier af Saxo-udgaverne, de middelalderlige danske helgenlegender i spændingsfeltet mellem nationalhistorie og liturgiske tekster, og endelig et studie af MMB's egen 'editionshistorie'.

Det andet projekt drejer sig om indskrifterne på de gyldne altre i Skandinavien. Mange af altrene, som længe har tiltrukket sig kunsthistorikernes opmærksomhed, står i museernes middelaldersamlinger, mens de to berømte jyske eksemplarer fra henholdsvis Sahl og Stadil kirker dog stadig befinder sig *in situ*. Nationalmuseet, som er i gang med nye naturvidenskabelige undersøgelser af materialerne (og dateringen), har inviteret en lang række forskere til at belyse altrene fra ny vinkler. Her blev jeg inviteret

til at lave en undersøgelse af de mange latinske versindskrifter, som indgår i og spiller sammen med billedprogrammerne og reliefferne i de forgyldte kobberplader. Det er vistnok første gang, at der foretages en sådan samlet undersøgelse af, hvad inspirationskilderne til indskrifterne var, dvs. hvad deres litterære baggrund var, og hvad deres litterære univers afslører om altrenes tilblivelse (og deres relation til bogkulturen) og funktion. Det viser sig, at de kompilatorer, som har designet tekster (og billedprogrammer?) var stærkt inspireret af samtidens teologiske digtning. Det drejer sig især om franske digtere fra 12. årh., deres reception af kirkefædrene og deres udlægning af liturgi-ens teologiske betydning i de såkaldte *expositiones missae*. Måske var det gennem de ny europæiske ordens-netværk, blandt cisterciensere og benediktinermunke, at sådanne 'moderne' impulser kom til Vestjylland i begyndelsen af 1200-tallet.

Gennem ca. 20 år var jeg på Det Humanistiske Fakultet tovholder for det nu hedengangne *Center for europæiske middelalderstudier*, som hver måned inviterede forskere og studerende fra forskellige universiteter, fakulteter og institutter til frokostmøder med middelalderrelaterede emner – og gerne med en horisont, der gik ud over det snævert nationale. Jeg kan let erkende, at meget af det, jeg glæder mig over at beskæftige mig med, på en eller anden måde har noget med den samme emnekreds at gøre, og det glæder mig, at jeg nu kan fortsætte med at arbejde inden for dette felt her hos teologerne.

Teologi og fromhed hos Jesper Rasmussen Brochmand

*Af ph.d.-studerende og informationspecialist,
cand.theol. Jonas Kjøller-Rasmussen*

I kirkehistoriske oversigtsværker finder man ofte det 17. århundrede kendetegnet som 'Det lærde Tidsrum' – markeret særligt ved den lutherske ortodoksi i dens akademisk prægede systematisering af kristendommen, dens intellektualistiske fokus på den rene lære bygget op ved brug af en aristotelisk metafysik, de kontroversteologiske stridigheder i kampen mod andre konfessioner og dens strenge, mørkfarvede bodsfromhed. I denne karakteristik bliver den lutherske ortodoksi ofte opstillet i en diskontinuert kontrast til begge sider – reformationen på den ene og pietismen på den anden – hvor en krampagtig konservatisme i relationen til de lutherske bekendelsesskrifter som udtryk for den sande lære resulterede i et misforhold mellem lære og liv. Det skal selvfølgelig indrømmes med det samme, at min fremstilling her er delvist karikeret. Man finder naturligvis undtagelser og mere nuancerede tiltag, men alligevel er karikaturen kun delvis. Den rammer en generel tendens i tilgangen til den lutherske ortodoksi, som har vist sig at være særdeles vedholdende. Her kan man trække tråde fra Gottfried Arnolds *Unpartheyische Kirchen- und Ketzerhistorie* (1698-1700), hvor kontrasteringen

mellem ortodoksi og pietisme i lang tid har sat og indimellem stadig sætter rammerne for vores forståelse af luthersk teologi i det 17. århundrede. De seneste tredive år er de nuancerende røster vokset i styrke og har etableret en strømning inden for det kirke- og teologihistoriske fag, der arbejder på at præsentere et nyt og andet billede den lutherske ortodoksi i Tyskland. En af frontløberne for denne strømning, Johann Anselm Steiger, professor i kirkehistorie ved universitetet i Hamborg, har med sine studier af Johann Gerhard (1582-1637) vist, hvordan man i Gerhard forener dogmatikeren og sjælesørgeren. På væsentlige områder ligger mit ph.d.-projekt, som jeg påbegyndte i januar 2019 og skal foretage på halv tid ved siden af arbejdet som informationspecialist i det teologiske fakultetsbibliotek, i forlængelse af Steigers arbejde og vil give sit bidrag til arbejdet med en af det 17. århundredes mest betydningsfulde danske teologer: Jesper Rasmussen Brochmand (1585-1652).

Jesper Rasmussen Brochmand

Sammen med Hans Poulsen Resen (1561-1638) står Brochmand som den

vægtigste repræsentant for den lutherske ortodoksi i en dansk sammenhæng. Fra 1610 besad han forskellige professorater ved Københavns Universitet, og fra 1639 var han biskop over Sjællands Stift og har derigennem sat sit præg på Danmark i det 17. århundrede, men gennem sit forfatterskab fik han også en indflydelse, der rakte langt ud over hans egen samtid. I første omgang drejer det sig om hans dogmatik, *Universæ Theologiæ Systema* (1633). Dette massive tobindsværk, der fylder næsten 3000 sider på latin, betragtes med rette som et af Brochmands hovedværker. I dens forkortede udgave, *Epitome Systematis Theologici* (1649), blev den benyttet som lærebog ved universitet i omtrent et århundrede og satte sit præg på generationer af teologistuderende. I anden omgang drejer det sig om Brochmands opbyggelige hovedværk, *Sabbati Sanctificatio* (1635-38). Senere blev den også kendt som Huspostillen og indeholder prædikener til både epistel- og evangelieperikoperne for hele kirkeåret. Den blev udgivet i 24 udgaver og seneste genoptrykt i 1862 og har igen den tid sat sit præg på dansk fromheds- og andagtsliv.

Det er vigtigt at bemærke, at *Sabbati Sanctificatio* her fremføres som Brochmands *andet* hovedværk. I forskningen har den overvejende tendens været at fokusere på *Universæ Theologiæ Systema* som hovedværket og dermed at tillægge den akademisk-dogmatiske side af Brochmands forfatterskab større vægt. I overensstemmelse med min indledende skitsering afspejler dette en forståelse af den lutherske ortodoksi, hvor læren værdisættes i en sådan grad, at det sker på bekostning af troens liv, hvortil pietismen

ses som korrektivet. Dette billede kompliceres af, at observationer i nyere forskning i højere grad ser *Sabbati Sanctificatio* som præget af strømninger inden for den såkaldte reformortodoksi, repræsenteret ved bl.a. Johann Arndt (1555-1621), der netop i en kamp for at reetablere troens liv i teologien blev en direkte inspiration for pietismen. Da Philipp Jakob Spener (1635-1705) udgav den skelsættende *Pia Desideria* i 1675, var det netop som et forord til Arndts postille. Her fastholdes den stadige fordring, at reformationens formål ikke ses opfyldt eller udtømt i udfærdigelsen af bekendelsesskrifter, der definerer den rette reformatoriske lære (*reformatio doctrinæ*), men at det er nødvendigt, at denne lære sætter spor i livet og følges op af en *reformatio vitæ*.

Teologi er både teoretisk og praktisk

Den overordnede ramme for min tilgang til Brochmands skrifter kan findes udtrykt i hans definition på teologiens væsen. Denne finder man i den allerførste artikel i *Universæ Theologiæ Systema*, der står som et metodisk prolegomenon til hele værket, hvor Brochmand fremlægger sine forudsætninger for arbejdet og præsenterer de efterfølgende artiklers hovedelementer. Selve definitionen på teologiens væsen udfoldes i en række sektioner, der hver især belyser et aspekt af teologien, men en sektion er særligt interessant, nemlig spørgsmålet om teologi er en teoretisk eller en praktisk disciplin. Spørgsmålet i sig selv afslører allerede den særligt akademiske kontekst, som det er opstået i, hvilket kunne synes at understøtte den overleverede forståelse af ortodoksien. Men for Brochmand er

det centralt, at teologi er *både* teoretisk og praktisk. Teologi er ganske vist 'lære', som her sammenfattes i et komplet og altomfattende system og dermed består af kundskab om Gud. Men det er samtidig en lære, der fører til fromhed (1 Tim 6,3). Teologi finder ikke sin fuldendelse i den blotte kundskab om Gud. Men idet den lærer, hvordan Gud skal dyrkes, og hvordan næsten bør elskes, så forenes lære og liv som essentielle, integrerede elementer af selve teologiens væsen.

At definitionen indeholder både et teoretisk og et praktisk element, medfører dog ikke, at dette automatisk realiseres i praksis. Derfor er der behov for en undersøgelse af, hvori dette praksis-element består, og hvad sammenhængen er mellem de to elementer. Hertil kommer dog den udfordring, at man ofte har gået til denne opgave ved at lede efter Brochmands etik i *Universæ Theologiæ Systema*, især i artiklernes tredje del under den antagelse, at etikken rummes under 'hele teologiens system'. Det er ikke en helt urimelig antagelse, når man ser, at Brochmand også beskriver sit værk som *systema theologiæ 1. didacticæ 2. polemicæ 3. moralis*. Den tredje del er dog mindre egentlige moralske anvisninger eller en systematisk etik, men snarere vejledning for kommende præster i, hvordan man skal håndtere samvittigheds-sager og tvivlsspørgsmål. Derfor mener jeg, at man er nødt til at gå et andet sted hen for at vurdere det praksis-orienterede element i Brochmands teologi. Her er det værd at bemærke, at hovedværkerne *Sabbati Sanctificatio* (1635-38) og *Universæ Theologiæ Systema* (1633) blev udgivet med ganske få års mellemrum. Hvis man sammenligner med publiceringspraksis-

sen blandt andre af de luthersk ortodokse teologer, ses det, at det ikke har været et enkeltstående tilfælde. Af både Johann Gerhard, Martin Chemnitz (1522-86) og Balthasar Meisner (1587-1626) finder man tilsvarende paralleludgivelser af akademisk-dogmatiske og opbyggelige, fromhedsorienterede skrifter. Det bør give anledning til at overveje, hvilket forhold man har set mellem de to genrer, og hvordan de komplementerer hinanden.

At grunde på Skriften

En indgangsvinkel på dette kunne være at tage udgangspunkt i meditationen som skriftpraksis. Denne praksis har en lang historie, især inden for den monastiske bevægelse, men den fik en genoplivning i det 17. århundrede som et redskab til at internalisere og effektuere Ordet – både det læste og det forkyndte – i den enkelte, som også Udo Sträter, professor emeritus i kirkehistorie ved universitetet i Halle, har skrevet udførligt om. I en luthersk kontekst bundes praksissen i en dyb overbevisning om Skriftens virkningsfuldhed. Midt i tilliden til, at Ånden gennem Ordet ville udvirke troens frugter, erfarede man, at disse frugter udeblev, men da hverken Ånden eller Ordet kunne bebrejdes, måtte fejlen altså ligge hos modtagerne. Og det kunne bearbejdes.

I *Sabbati Sanctificatio*, der indeholder epistel- og evangelieprædikener til hele kirkeåret, kan man finde spor af dette i skriftbrugen. Prædiketeksten følges ganske nøje i udlægningen, og Brochmand inddrager eksempler og understøttende passager fra Skriften i overflod. Det kan godt gøre prædikenerne en anelse tunge for en moderne læser. Citater fra Skriften fylder ofte mere end Broch-

mands egne ord, som mest af alt tjener til at rammesætte og vejlede læsningen af Skriften, hvis virkning ved ret læsning ikke betvivles. Men samtidig rummer prædikerne en dynamik i skriftbrugen, som ikke må overses i ophobningen af citater. Mens Skriften som Guds Ord er Guds tale til den enkelte, så rummer det også et potentiale for *samtale*. Her kan den enkelte træde ind i Skriften og tage ordene i sin egen mund i en tale tilbage til Gud. I passager, der emmer af dyb affektivitet, får prædikenerne en performativ karakter. Her bliver læseren inviteret til at bearbejde og internalisere det læste, og derigennem realisere det, ordene rummer, i en fromhedspraksis, der er samtidig med læsningen.

Jeg er stadig i de tidlige stadier i mit projekt, men meget tyder på, at man netop her finder ortodoksiens mands svar på pietismens udfordring. Sträter har fundet

dette udtrykt i særlig grad i et brev fra Spener fra 1678, hvor han stiller spørgsmålet “Wie bringen wir den Kopff in das Hertz?” I publiceringen af opbyggelige skrifter, der driver på meditationen som fromhedspraksis, viser de lutherske ortodokse teologer i praksis, hvad Spener mod slutningen af århundredet satte ord på, nemlig at det enkelte menneskes levende engagement og personlige tilføjelse er ufravigelig i den kristne tro. I historiebøgerne er det pietismen, der oftest er blevet husket for at have denne opmærksomhed, men hvis jeg i den resterende del af mit projekt får bekræftet de antagelser, jeg her har fremlagt, kunne det tyde på, at vi skal søge væsensforskellene mellem ortodoksi og pietisme (for de er der – det nægtes ikke) et andet sted end i en kunstig kontrastering mellem lære og liv.

AKH-Seminar om reformation og salmer

Johannes Schilling: “Luther’s hymns”

Presentation of the project Music and Language in Danish Reformation Hymns:

Bjarke Moe: “Printed books and music-making in worship during the reformation in Denmark”

Marita Akhøj Nielsen: “A portrait of the Danish Reformation text corpus”

Axel Teich Geertinger: “Salmebasen”. Old Music in New Media”

Tid: Tirsdag den 10. november 2020 kl. 13.15-16.00

Sted: Oplyses senere

Arr: Afdeling for Kirkehistorie

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

Seks feministiske præster og deres bid i æblet

Af stud. theol. Rebecca Cecilie Hoffmann og stud. theol. Mathilde Roer Nielsen

Eva og æblet

Bid i æblet. Feministiske præster 1968 + 50 er en gruppe 68'eres tilbageblik på deres liv med det teologiske nybrud, de som feminister blev en del af. Udgivelsen tager til genmæle over for den konklusion, som var resultatet af en konference i sommeren 2018 på Det Teologiske Fakultet, hvor arven fra 68 var på dagsordenen, nemlig, at der i dag "ikke er megen ånd tilbage fra 68 i Danmark, og at den feministiske teologi aldrig fik den store gennemslagskraft". Nu tager seks kvinder selvsamme dagsorden tilbage, men de når frem til en helt anden konklusion. Når det ikke er muligt at få øje på effekterne af kvindekampen i det folkekirkelige landskab, er det iflg. forfatterne, fordi kvindekampen har sejret "ad helvede til – godt"!

Titlen *Bid i æblet* kan tolkes på flere måder, men for en teolog er Eva og hendes fatale bid i den forbudne frugt fra Edens Have selvfølgelig det første, man tænker på. Siden da har kvinder været beskyldt for at være det forbandede køn, som har skullet stå til ansvar for faldet ind i kroppens og begærets vold. Evas bid har haft en bitter eftersmag af skyld,

svaghed og skam. Men i antologien *Bid i æblet* møder vi seks kvinder, der gennem teologistudiet og siden i deres virke som præster har nægtet af vedkende sig arven efter Eva. Kvinderne har dét tilfælles, at de alle var studerende ved Det Teologiske Fakultet og medlemmer af den såkaldte Kvindegruppe, der var blevet oprettet i 1974. Med tidsånden fra studenteroprøret i 1968 i ryggen insisterede kvinderne på at udvikle en teologi, der kunne rumme ikke bare kvinders, men også andre marginaliserede gruppers erfaringer. I stedet for at teologien blev *deduceret* ud fra de teologiske dogmer, skulle teologien *induceres* ud fra konkrete erfaringer. Kvindegruppens hensigt og teologi udtrykkes klart i programmet for den Kvindeuge, der i 1975 markerede 100-året for kvinders adgang til eksamen ved Københavns Universitet:

"For først når alle frit kan medvirke til at formulere sig teologisk i ord og handling, kan teologien give en dækkende beskrivelse af menneskelivet, give os utopien og håbet om frigørelse og medvirke til en menneskeliggørelse af tilværelsen."

Bidragyderne til bogen er Mary E. Holm-Larsen, Anna Bojsen-Møller, Birte

Andersen, Lene Sjørup, Malene Boeck Thorborg og Rose Marie Tillisch. Disse kvinders forskellighed lyser ud af deres fortællinger. Men som læsere heraf er det ikke de forskellige teologiske overvejelser og beretningerne fra livet i embederne, der står tilbage for os, men snarere deres viljestyrke, kompromisløshed og insisteren på det hele liv. Måske fordi ligestillingen i Folkekirken i dag ikke vækker den store opsigt. Men det er godt at blive mindet om, at der er en historie bag den teologiske rummelighed. Kvindernes anekdoter er derfor underholdende på den måde, som den slags kan være, når de tilhører fortiden – f.eks. når ordinationsritualet med et citat fra 1 Timotheusbrev dengang har insisteret på, at den kommende kvindelige præst skulle være “én kvindes mand”.

Et væv af sammenspundne kvindeliv

Bogens første biografi, der bærer titlen “Slægters gang”, er Mary E. Holm-Larsens. Titlen spejler et tilbageblik på de forandringer, der er sket fra opvæksten i et ufaglært missionsk hjem, der var “stort set uden bøger, men ikke uden kultur”. Uddannelse var en selvfølge, men vejen til teologistudiet måtte gå gennem en kontoruddannelse og et selvfinansieret studenterkursus. Alligevel vakler hun foran præsteløftet. Kun fordi biskoppen lover at arkivere dokumentet lodret, får hun skrevet under. Holm-Larsen skildrer sig selv som en person, der får flere kræfter af modstand. Den energi har hun haft brug for i det menighedsopbyggende arbejde, der i hendes tid som præst blev et livsprojekt for hende.

I Anna Bojsen-Møllers fortælling “To

glas vand på alteret” er vi i et ganske andet segment socialt såvel som kirkeligt. Hendes rollemodel var at finde inden for familien: Oldmoderen, som var en succesrig formand for Dansk Kvindesamfund omkring århundredeskiftet. Med mottoet “Vær kvinde, ikke mand, følg dit hjerte og brug din forstand!” havde hun stået for, at man som kvinde skulle bevare kontakten til hjemmet og børnene. Det blev det fodspor, som Bojsen-Møller fulgte. De to glas refererer således til det behov, en ammende mor til tvillinger har brug for under en gudstjeneste. Rødderne i den grundtvigianske tradition med dens skabelsesteologi har hos Bojsen-Møller kunnet levere det input, en feministisk teolog havde brug for.

Den tredje biografi, “Tråde i et ualmindeligt, almindeligt liv”, er Birte Andersens. Her er familierødderne at finde hos de stærke jyder i trekantsområdet og i KFUM/K. Andersen beskriver, hvordan kampen med at komme fri af ophavsbindingerne dels gik gennem Tidehvervs opgør med det “moralistiske fims”, dels det tidlige ægteskab, som muliggjorde “fred til sex-liv”. Hvor den feministiske teologi i først omgang handlede om frihed, blev det siden hen den kristne Maria-mystik, der kom i centrum for Andersen.

“... og så blev jeg (omsider) præst” er titlen på Lene Sjørups bidrag. Sjørup beskriver, hvordan hele hendes teologiske engagement har været en søgen efter at finde sprog for barndommens religiøse erfaringer i naturen. Denne søgen har ført hende til undersøgelser af religiøsitet i gudindebevægelsen i Californien og til kvindeorganisationerne i Santiagos slumkvarterer. Erfaringerne fra forskningsarbejdet har ført til et opgør med

“den maskuline forståelse af Gud”. Aktuelt kommer dette til udtryk i en fortsat eksperimenteren med alternative udtryk til de kønnede ord i liturgien.

Malene Boeck Thorborgs biografi “Ude og hjemme. Mit livs novelle” er en beretning om det 68’er frisind, der bl.a. muliggjorde hendes valg af at blive alenemor. Hendes fødsels erfaring gav anledning til et nyt, kvindeligt gudsbillede. Hun så “et kosmos i form af en fødende kvinde, der fødte en kvinde, der fødte en kvinde, der...”. Efter at have lagt præstekjolen på hylden arbejder Thorborg nu som oversætter af bl.a. chilensk poesi.

Rose Marie Tillisch, bogens sidste livsfortælling, angiver titlen “Guds grønne grokraft”, der refererer til hendes mangeårige arbejde med middelalderens kvindelige mystikere. Tillisch var som den eneste af kvinderne ikke teologistuderende i sin tid i Kvindegruppen, men stud. mag. i filosofi og kristendomskundskab. Senere kan hun som præstekone med en sideløbende karriere som selvfinansieret performancekunstner beskrive sit liv på følgende vis:

“Oppe ovenpå i stuen og køkkenet – og ovre i kirken – var sognet glade for deres præst, men nok lidt tøvende over for præstekonen, som hverken lavede boller eller kaffe til bibelkredsen, men derimod sad på læsesal, stod nøgenmodel, arbejdede som hjemmehjælper og lavede scenografier til teaterstykker.”

Først i en sen alder gennemførte hun det teologistudium, i hvis periferi hun gennem årene havde befundet sig.

Desuden har det været slående at læse om, hvordan de seks kvinder gennem hele deres karriere har udgjort det netværk, som har kunnet åbne døre for hinanden.

Miljøet på teologi – og dets forandringer?

Som teologistuderende er det først og fremmest de seks kvinders vej til studiet og deres erfaringer med studiemiljøet, der har sat tankerne i gang hos os. Bogens kvinder beretter om det miljøskifte, der allerede i deres tid kom med nye og unge kræfter, som blev ansat på fakultetet. Men selv efter dette skifte er nogle af kvindernes beskrivelse af stedet slående i forhold til vores egen oplevelse af fakultetet i dag. Særligt Mary E. Holm-Larsen kan ramme hovedet på sømmet i sin beskrivelse af miljøet på fakultet:

“Universitetet, *in casu* Det Teologiske Fakultet, var en borg lukket om sig selv og alle præstefamilierne. Da vi blev “råbt op” til Israels historie, blev der gentagne gange sagt: “hils din far”. I min nye verden var mange lukkede rum. Jeg prøvede en studiekreds hos Horstmann. Da hans svar på mit spørgsmål var: “det er fordi Gud er Gud”, stod jeg af. Jeg prøvede Vartov, som også var en lukket klub. Her fortsatte man diskussionerne fra sidste middagsselskab.

Selvom der er gået mere end 50 år, kan man stadig være vidne til netop dét, Mary beskriver: at en studerende i forbindelse med navneopråb bliver spurgt, om vedkommendes farfar ikke er præst ude i Dragør, efterfulgt af et indforstået “hils næste gang du ser ham!”. Ligeledes synes nogle studiekredse og miljøer stadig at være som lukkede rum, hvor det kræver en håndfuld “gåpåmod” at blive en del af samtalerne, da disse stadig fortsætter fra sidste middagsselskab eller portvinssmagning. Som studerende i dag er vi under et konstant tidspres, så hvis man ikke umiddelbart føler sig hjemme i stu-

diekredsen, kan man hurtigt undskylde sig selv med, at man alligevel ikke har tid til at være med.

Her er vi nok ved det punkt, hvor vores genkendelse af kvindernes fortællinger ender, for hos dem synes der at have været rigeligt med tid: “Efter 12 år kunne jeg ikke undgå at få min embedseksamen” skriver Holm-Larsen. Når kvinderne i deres fortællinger beretter om alt dét, de nåede på studiet, og alt dét, de kom i dybden med, efterlader det os med en længsel. Vi får lyst til at sætte tempoet ned og ikke blot læse for at bestå, men for at fordybe os og forstå. På den anden side: Hvis vi brugte 12 år på at læse, ville det næppe blive pænt modtaget af vores omgangskreds. Således har normerne også ændret sig.

En anden situation, der til gengæld øjeblikkeligt vækker genkendelse hos to kvindelige teologistuderende anno 2020, beskriver Lene Sjørup således: “Men det var klart et problem, at jeg læste teologi. Jeg blev hurtigt kaldt for Lene præst og stillet til ansvar for kristendommens kvindeundertrykkende udsagn, som jeg tog afstand fra.” Den ofte udmattende samtale, der opstår, når udefrakommende såvel som bekendte anfægter ens valg

af det teologiske studium og karriere, er et velkendt fænomen også i dag. Hos henholdsvis Mary, Anna, Birthe, Lene, Malene og Rose Marie ser vi dog, at denne samtale ikke behøver at være så udmattende endda. De er levende eksempler på, at en samtale er et møde, man selv har et ansvar for at forvalte. Derfor får vi lyst til at gøre som de og bide i æblet.

Men hvad vil det egentlig sige at bide i æblet? Bogen slutter brat uden et efterskrift. Derfor tillader vi os selv at tolke det budskab, vi mener at finde i bogens titel. Vi læser *Bid i æblet* som en personlig opfordring, der dristigt hensætter os til den skæbnesvangre dag i Edens Have. For ved at bide i den forbudne frugt blev mennesket straffet med arvesynden, men det var også selvsamme bid, der medførte visdom. At bide i æblet er at turde at tage skridtet mod at være det menneske, som man ønsker at blive og at turde tro på, at der – også i teologien – kan skabes plads til ens erfaringer uagtet køn, seksualitet, race eller klasse. I denne kamp må man dog være bevidst om – ligesom kvinderne i bogen – at tage det sure med det søde.

**AKH-Seminar om skolastik efter reformationen med Prof. Ueli Zahnd, Geneve.
“A Disregarded Past. Medieval Scholasticism and Reformed Thought”**

Tid: Tirsdag den 8. december 2020 13.15-15.00

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Kirkehistorie

*Se alle fakultetets åbne arrangementer på teol.ku.dk
Eventuelle ændringer annonceres også her*

Kroneskjul med døden

Af stud.theol. Robert Jensen Buhl

Det hele startede på et eller andet kødmarked i Wuhan i Kina og udviklede sig snart til en verdensomspændende gemmeleg, hvor vi leger, at vi er bange for døden, alt imens det snarere er erkendelsen af døden, vi skjuler os for, for corona-døden er først og fremmest tal og statistikker, vi kan muntre os med som surrogat for den ubevægelige stilling i Superligaen, corona-døden er “457 døde”, “130 indlagte”, “34 på intensiv”, og vi tænker aha, dét er altså “døden”: “457”, “130” og “34”, nå, jamen for fanden, hvad er det så vi går sådan og tisser i bukserne over, det vedrører jo ikke mig, for jeg er “mig”, jeg er ikke et *plot* i et statistisk datasæt, jeg er hverken “457”, “130” eller “34”, jeg er Robert J. Buhl, smuttet ud af min mors skød som en skoldet mandel af sit skind på Haderslev Sygehus en sensommerdag i 1991, hvor døden fik en lussing i kraft af et nyt liv, eller bare en ny abonnent serveret i hospitalets lighvide klæder, for jeg subscriberer vist på døden, ligesom en del andre, og faktisk følger subskribenttallet fuldstændig proportionalt fødselstallet, og selv Kristeligt Dagblad kan ikke måle sig med den succes som døden har, der i sit medlemsblad i radikal forstand kan lokke med “tid til fordybelse”, døden, som ikke er et tal,

men som under coronakrisen er blevet kvantificeret, som den typisk bliver det, selv om dødens kvantitet for den enkelte hurtigt er enumereret: 1, min død, din død, *døden*, og derfor klinger det mere af en Liv og Sjæl-overskrift end en virkelig erfaring, at coronakrisen har gjort os “bevidste om vores skrøbelighed”, for jeg begriber selvfølgelig stadigvæk ikke min endelighed, jeg gnasker mine havregryn og laver mine porteføljeopgaver med behørig opmærksomhed på henvisninger og litteraturliste og “god stil i akademiske opgaver”, og *min* død, den må vi lige tage en anden gang, men der bliver aldrig nogen anden gang, der er *denne* gang, denne ene gang, og så er der ellers bare muld i munden og en orm i røven i graven, og så kommer man ikke langt med en fodnote “angående de dodes opstandelse: se evangeliet om Jesus Kristus verdens frelser og forløser”, for toget er kørt, prammen har lagt fra land, og også *du* nåede færgen, medmindre den postulerede erkendelse af vores skrøbelighed kan identificeres med den på landsplan målbart tiltagede lyst til at kaste håndklædet i ringen og ansigtet i aperitifbowlen, stikke de gamle, mølædte drømme og ambitioner skråt op og flasken til munden, fordi “værdighed” og en

“værdig død” er blevet opfundet af alle de tøsedrenge, der er bange for døden, og som tror de kan tæmme den ved at pakke den ind i glitterpapir og søndagstøj, eller ved et forvandle den til en statistik over døde *hitherto*, for den statistiske død er ikke min død, den statistiske eller kvantificerede død er døden som *abstraktum*, den er bare “døden”, sprog, eller “457”, et tal, og den har ingen sandhedsværdi for mig, ligesom alt jeg ikke tilegner mig, ikke har sandhedsværdi for mig, for det jeg lever efter, det tror jeg på, og det jeg tror på, lever jeg efter, og når jeg lever i ignorance over for døden, så har jeg ikke tilegnet mig døden som *min* død, den har ingen realitet for mig, den er bare en gang eksistentiel pølsesnak, den er noget vi hygger os med på en bodega en sen nat-tetime, hvor vi rigtig tror os i stand til at komme ind under huden på den, men vi går i baren for at købe friske forsyninger, for vi er ikke inde under huden på andet end hyggen, dén har vi tag i, men døden, den forbliver dette stumme »andet«, som vi ikke kan få hold om med teorier og hypoteser, den er en elusiv virkelighed, én vi kan høre rumstere omkring i værelset ved siden af, men når vi går ind for at se efter, er der ingen, og vinduet står åbent, og gardinerne vajer sagte i natteluftten, og vi hvisker ud i rummet for at forstå, men den forbliver tavs, og vi forbliver uvidende, og måske er det for det bedste, måske er det vitterlig vores lykke og held, at døden ikke for os er andet end en Temalørdag-programrække, ikke andet end et par artikler i Weekendavisens Ideer-sektion, og at coronakrisen gudskelov ikke har ændret på dette, for dette er jo ikke *døden*, det er lige så lidt min død, som den enkelte numeriske addition i statistikken

er det, og hvis coronakrisen ikke har ladet mig erfare min egen mortalitet, så har krisen ikke åbnet op for noget teologisk perspektiv, for teologien har at gøre med dette ene: min eksistens, mit liv, mit lille, *sølle*, belortede liv, og hvad fanden der skal blive af det nu da jeg skal dø, teologien vedrører den enkeltes eksistens, og derfor er døden i teologiens øjne altid kun den enkeltes død, din og min død, og de manges død er ikke et teologisk problem, og kristendommen har ikke noget at sige os, hvis ikke vi har begrebet hvad vores virkelighed er, og når vi ikke har gjort det, så tror vi i stedet at kristendommen har alle mulige forskellige ting at sige os om de forskelligste ting i verden, så medmindre coronakrisen tydeliggør det problem, som eksistensen udgør i sig selv, det i ganske specifik forstand *personlige* problem, så har den ingen teologisk prægnans, *but what do I know*, måske krisen har affødt et helt uforudset kvantum af døds erkendelse, måske vi er blevet eksistentielt oplyste som aldrig før, hvilket vel i så fald vil vise sig i en øget tilstrømning til kirkerne, fulde huse til gudstjenesterne simpelthen og halleluja hele vejen rundt, men på en tungsindig dag kunne man fristes til at overveje, om ikke folkekirkelivet falder tilbage i den samme, efterhånden hævdevundne, medlemsmæssige atrofi, for præsterne har slet ikke fået travlt under krisen, sjælesorgssamtalerne er ikke blevet flere, telefonerne tier, hvorimod sjælesorgsekspertter og andre muntre typer har fået travlt med at forklare dette forhold med alle mulige ting, der ikke sætter fingeren på det ømme punkt, at folk ikke har fået mere brug for den gamle gigtplagede krikke kaldet kirken, der bare står og vrinsker lidt uengageret

om noget med nogen, der “døde for vores synders skyld”, og hvad så med døt-rene, og det har folk sgu ikke brug for, tænker de, og det forstår man vel på sin vis godt, og samtidig tænker man, at de ikke har brug for det, fordi de ikke aner, hvad de har brug for, fordi krisen ikke har lært dem, at de skal dø, ligesom den ikke har lært mig, at jeg skal dø, den har bare lært mig, at onlineundervisning ikke er min kop te, så post-corona-kirkelivsop-blomstringen udebliver, fordi det tætteste coronakrisen kommer på at incitere nye vækkelsesbølger, er det umiskendelige element af vækkelse i den interimistiske forøgelse i interessen for fællessang, men om der går en lige, dydsiret linje fra fællessang med Faber i den bløde sofa til salmesang næste søndag på bænkeryg-gen af den ukomfortable krikke, hvor vi i bedste fald kan ane døden i orgelspil-lets manglende puls, det må tiden vise, for den evindelige kværnen i dagspres-

sen om den nydeligt og embedsmands-ordentligt kvantificerede død gør os ikke klogere på vores eksistensvilkår, for *min* død er ikke en kvantitet, er ikke “virus” og “karantæne”, “håndsprit” og “prisen på et menneskeliv”, den er en morbid kvalitet ved min tilværelse, et nyt skår i den musselmaledede porcelæn, en foruroligende stivhed i smilet på mine læber.

Robert Jensen Buhl vandt med dette essay førstepladsen i Fagrådets konkurrence for studerende ved Det Teologiske Fakultet om at skrive om Corona-krisen fra en faglig vinkel. Vinderne blev kåret af et dommerpanel bestående af redaktør for DR Tro Christoffer Emil Bruun, lektor ved Center for Afrikastudier Stig Breitenstein Jensen, samt lektor og afdelingsleder af Afdeling for Systematisk Teologi Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen

Privilege or Solidarity?

A story of a twisted world

Af stud. mag. Belinda Hertlein

“We’re in World War III“, my friend Kwaku (name changed to an alias due to anonymity) from rural Ghana says laughingly on the phone. But really, he is at the brink of his tears. He is trying to hide it, yet I can hear his voice breaking over the phone. He is broken. The situation has broken him, so he tells me. It is shocking to me; my friend whom I have looked up to for years. A person so strong, it always seemed to me like nothing and no one can throw him off track.

Kwaku is not only referring to this pandemic, but especially what this pandemic of COVID-19 (or: Corona) has brought with it.

It seems like he is choosing his words carelessly, but really, he is correct; at least partly. I am not saying that we are, indeed, in times of World War III, but simply that there are people out there, in this very moment, who feel like we are. It may not be described in future history books as World War III because – technically – countries are not fighting against each other as seen in the first two World Wars. Nevertheless, the situation certainly feels similar to many people – I as a Millennial must assume. We are in some kind of exceptional situation. Yes, one could call it a state of emergency. There

seems to be a strong correlation in between a World War and this state of emergency: hopelessness and famine; at least for many people across the globe which do not own much privilege in nowadays’ society. For some reason, it does not surprise me that Kwaku made this comparison. I can only imagine what it must be like for an individual and a community that relies on you in times like these, in a place where people do not have nearly as much privilege as in my hometown, for instance; a rural place in Germany.

While my friend has to deal with pressing issues like famine and hopelessness, people like me have more – one might call them – ‘trivial’ issues. Yes, I have lost my job, lost my freedom of leaving the house at any time, lost the chance to meet friends and have (accordingly) fallen into a depressive phase; with friends you cannot visit and phone calls with them you do not want to make due to anxiety and fear. It has been a dark time for me, and I have only slowly managed to recover from it. All those things are true for me and many of my friends here in Europe. However, so they are for Kwaku.

I am sitting here, in my shared apartment with two balconies, writing this essay. Privilege. That’s what it is! This

is privilege, when you do not have to worry about waking up tomorrow and not knowing when you are getting a meal that day. Or being physically and verbally abused by local authorities such as the police when trying to take a ferry to be able to get home. Yes, privilege indeed.

Compared to many others, I have people to fall back on if the need arises. My parents, my sister, my friends. Yes, none of us is rich or has a lot of savings, but we are financially alright. Something that comes with privilege; something that not everyone in the West, let alone the world, has. But looking again at my friend: what privilege does he have in rural Ghana where famine is slowly but surely approaching? People are relying on him, both financially as well as socially. He is the stronghold of the family and extended family members.

Many things have changed during this pandemic, with many challenges along the way. Life as we have known it just a few months ago will never be the same and return to normal. But what is 'normal' anyway? Is it normal that no one is looking out for each other? Is it normal that we do not care about other people in other countries? Is it normal that we, Westerners, are sitting on our privilege with the majority of us not doing a thing to support people with less privilege? Is it normal that we see ourselves separate in one world, always looking out for the differences in peoples rather than the similarities? Is it normal to act solely narcissistically and ignore the needs of others? Has solidarity died?

This, so I feel, has been the situation just some little time ago. And yes, there are many examples to look at the

world negatively in times of COVID-19. Human rights are violated by 'locking people in', people are losing jobs, home abuse is increasing, just to name a few. Even though the world is basically a shit show, there is hope. This situation of COVID-19 has the potential of awakening the world as few other situations have yet had. A situation, that has arisen out of nowhere, no warning, no sign, no nothing. It could not have been predicted. This has the potential for a change. But is the world ready for that?

Let us look at few examples of events that have occurred within the last few weeks and months, or, within the time of COVID-19: 1) Italy: young and old generations come together to prove an act of solidarity and community by singing together on their respective balconies and windows; 2) globally: individuals, companies and NGOs fundraise money for both, local as well as international recipients affected by this pandemic; 3) Ireland: people collect money to give financial support to Native Americans affected by COVID-19 to return historic act of solidarity; 4) Germany: a song that goes viral is being released in order to fundraise money for people affected of COVID-19. Four examples. Four examples of global solidarity. So, has solidarity really died? Has it not, indeed, been thriving? It seems that we have started to re-focus on what is one of the most important characteristics in life, or at least should be (maybe even will be in a future past-COVID-19-world?): solidarity.

So, to answer the question "Is the world ready for a change?": yes! The world is ready for a change, a change that is necessary. This should be the message

in all this. Am I trying to see things positively? Yes. Am I being naïve about the current situation? I hope not. But there is only one way to find out, and that is by waiting. However, even though the world is ready for a change, does not mean we can simply 'let it happen'. We need to actively work on the change. We cannot let the chance pass by and hope for a new one. This is a straw, and we need to grab it. We are one world. And it seems that this unprecedented almost absurd situation of COVID-19 has the potential to coming one step closer in achieving this.

This may not be a war, as my friend Kwaku has described it, but war time hope moves through the streets, and potentially through us all. Now, we need to

ask ourselves: What are we choosing to sit on? Privilege for ourselves? Or using that privilege to support people in a more vulnerable state (aka solidarity)?

Belinda Hertlein vandt med dette essay andenpladsen i Fagrådets essay-konkurrence for studerende ved Det Teologiske Fakultet om at skrive om Corona-krisen fra en faglig vinkel. Vinderne blev kåret af et dommerpanel bestående af redaktør for DR Tro Christoffer Emil Bruun, lektor ved Center for Afrikastudier Stig Breitenstein Jensen, samt lektor og afdelingsleder for Afdeling for Systematisk Teologi Johanne Stubbe Teglbjærg Kristensen

Teologisk Forening

Program for efterårssemesteret 2020

Tirsdag, den 15. september 2020

Kl. 18.00 afholdes Teologisk Forenings generalforsamling
De latinske versindskrifter på 'De gyldne altre' i Skandinavien.
Litterær, liturgisk og teologisk kontekst

*Lektor, dr. phil. i middelalderfilologi og byzantinsk musikvidenskab,
gæsteforsker ved Det teologiske Fakultet, Christian Troelsgård*

Tirsdag den 29. september 2020

**Kontroversen om det teologiske menneskesyn mellem Origenes og
Augustin og dens aktuelle perspektiver**

*Professor, ph.d. i teologi Anders-Christian Jacobsen,
Afdeling for Systematisk Teologi, AU*

Tirsdag den 27. oktober 2020

Gud er ikke død, Gud er ubevidst. Om Jacques Lacan og teologien

Lektor, ph.d. René Rasmussen, Det Humanistiske Fakultet, KU

Tirsdag, den 10. november 2020

**Typologi mellem eksegetisk metode og tankeform
(Ambrosius, Augustin, Auerbach)**

Lektor, dr. theol. Florian Wöller, Afdeling for Kirkehistorie, KU

Tirsdag den 1. december 2020

En dansk bibeloversætter fra middelalderen og hans værk

Lektor emerita, ph.d. i teologi Bodil Ejrnæs, Afdeling for Bibelsk Eksegese, KU

Fredag, den 18. december 2020

Teologisk Forenings Julefest

Foredragene finder sted 19.30 på Det Teologiske Fakultet,
Karen Blixens Plads 16, Søren Kierkegaard Auditoriet.
Grundet Corona-situationen er deltagerantallet begrænset til max 50.

Entré kr. 25 per enkeltforedrag. Medlemskab kr. 50 per semester for studenter
og pensionister, kr. 75 for øvrige

Kierkegaardselskabet

Program for forårssemesteret 2020

Torsdag den 24. september, kl. 19.30

Spurvens trang og længslens gave.

Et foredrag om Søren Kierkegaards bønner

*Eberhard Harbsmeier, tidligere lektor KU samt
tidligere rektor for Teologisk Pædagogisk Center Løgumkloster*

Torsdag den 29. oktober, kl. 19.30

Længslen efter Gud

Christel Wiinblad, forfatter

Torsdag den 26. november, kl. 19.30

Kierkegaard og forsoningens apori

Cæcilie Varslev-Pedersen, Ph.d.

Torsdag den 28. januar (2021), kl. 19.30

Det tragiske hos Kierkegaard

Kristian Bunkenborg, Ph.d.

Alle foredrag finder sted på Københavns Universitet, Søndre Campus,
Karen Blixens Plads 16 eller Njalsgade 76, auditorie 9A-0-01

Seneste titler i serien Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

Den komplette liste kan ses på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>

- 64 Kristian Mejrup, *Grand Prospects of Halle Pietism. The Acrobat, the Project-maker and the Shepherd*. Ph.d.-afhandling 2016. 211 sider.
- 65 Henrik Laugesen, *The Ambiguity of FOREIGN MILITARY ASSISTANCE*. Ph.d.-afhandling 2016. 223 sider.
- 66 Anne Katrine de Hemmer Gudme, Søren Holst, Jesper Høgenhaven og Frederik Poulsen, *Fire indgange til gammeltestamentlig teologi*. 2016. 132 sider.
- 67 Nete Helene Enggaard, *Højmesse og dåb. En sammenlignende undersøgelse af gudstjenestedeltagernes oplevelse af traditionel og nyere liturgisk praksis ved højmesse og dåb i Helsingør stift*. 2016. 119 sider.
- 68 Rasmus Markussen, Tine Reeh og Ida Willert (red.), *Dansk kirke og kultur i mellemkrigstiden*. Oplæg fra et kirkehistorisk seminar 11. november 2015. 2016. 138 sider.
- 69 Christian Hjortkjær, *Utilstrækkeligt enestående. En kierkegaardsk diagnose af diagnosesamfundet*. Ph.d.-afhandling 2016. 252 sider.
- 70 Lars Cyril Nørgaard, *Engaged Withdrawal. Sources of Soul-Formation. Paul Godet Des Marais' Spiritual Direction of Madame De Maintenon*. Ph.d.-afhandling 2017. 236 sider.
- 71 Carsten Selch Jensen, *Med ord og ikke med slag. Teologi og historieskrivning i Henrik af Letlands krønike (ca. 1227)*. Doktordisputats 2017. 476 sider.
- 72 Cathrine Bjørnholt Michaelsen, *Remains of a Self. Solitudes and Responsibilities*. Ph.d.-afhandling 2017. 300 sider.
- 73 Mette Birkedal Bruun, *The Unfamiliar Familiar. Armand-Jean de Rancé (1626-1700) between Withdrawal and Engagement*. Doktordisputats 2017. 826 sider.
- 74 Leo Catana, *Late Ancient Platonism in Eighteenth-Century German Thought*. Doktordisputats 2017. 230 sider.

75. Christina Solmunde Michelsen, *John the Baptist's Public Ministry in Luke 3:1-20: Is Luke a Writing Reader of Matthew?* Ph.d.-afhandling 2017. 225 sider.
76. Mikkel Gabriel Christoffersen, *Living with Risk and Danger: Studies in Interdisciplinary Systematic Theology*. Ph.d.-afhandling 2017. 278 sider.
77. Rasmus H. C. Dreyer, *Hans Tausen mellem Luther og Zwingli. Studier i Hans Tausens teologi og den tidlige danske reformation*. Ph.d.-afhandling 2017. 294 sider.
78. Hannah Elliott, *Anticipating Plots : (Re)Making property, futures and town at the gateway to Kenya's 'new frontier'*. Ph.d.-afhandling. 2018. 256 sider.
79. Karen Marie Leth-Nissen, *Churching Alone: A Study of the Danish Folk Church at Organizational, Individual and Societal Levels*, Ph.d.-afhandling 2018. 325 sider.
80. Martin Ravn, *"UBI VERBUM, IBI TRINITAS": En systematisk-teologisk studie i Martin Luthers treenighedstænkning*, Ph.d.-afhandling 2018. 191 sider.
81. Kasper Siegismund, *Studies in the Hebrew Verbal System: Hebrew as a System of Relative Tense and the Origins and Development of the Classical Consecutive Forms*, Ph.D.-afhandling 2018. 413 sider.
82. Peter Søes. *Image of God, Knowledge of God. The Theological Anthropologies of Karl Barth and Wolfhart Pannenberg in Light of Tertullian*, Ph.d.-afhandling 2019. 276 s.
83. Ida Balslev Willert, *En ny vej til det gamle Evangelium. Hans Fuglsang-Damgaard og Oxford-gruppebevægelsen i Danmark 1933-1938*. Ph.d.-afhandling 2019. 196 sider.
84. Toke Møldrup Wolff, *The Undercurrents of State-Formation in Rural Somaliland. A Study of Gender and State-Making in the Somali Margins*. Ph.d.-afhandling 2019. 219 sider.
85. Karen Marie Leth-Nissen, *Dåb i dag*. 2020. 121 s.

Bøger, der ikke er udsolgt, kan købes hos Academic Books, Søndre Campus.

Adskillige af bindene er desuden tilgængelige som e-bøger og kan hentes gratis på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>.

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
KAREN BLIXENS PLADS 16
DK - 2300 KØBENHAVN S

WWW.TEOL.KU.DK

ISSN 0905-4200